

University of Groningen

Voorzieningen-Wijs

Christiaanse, Suzan; Haartsen, Tialda; Ijdema, Sjoerd; Hoitsma, Alies; Stutterheim, Ellen

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Christiaanse, S., Haartsen, T., Ijdema, S., Hoitsma, A., & Stutterheim, E. (2018). *Voorzieningen-Wijs: Een serious game voor vraagstukken over voorzieningen, in opdracht van de regio Noordwest Fryslân*. Rijksuniversiteit Groningen. Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Een serious game voor vraagstukken
over voorzieningen in Noardwest Fryslân

Rapportage van de ontwikkeling van het instrument 'Voorzieningen-Wijs'

Een serious game voor vraagstukken over voorzieningen, in opdracht van de regio Noardwest Fryslân

Vervolg (fase 2) op het rapport 'Bereikbare Voorzieningen in Noardwest Fryslân'

Januari 2019

Colofon

Opdrachtgevers

Streekwurk, provincie Fryslân, gemeente Harlingen, gemeente Waadhoeke en gemeente Leeuwarden

Projectleiding

MSc Suzan Christiaanse (RUG)

Projectmedewerkers

Prof. Dr. Tialda Haartsen (RUG)

Drs. Sjoerd IJdema (Partoer)

MSc Ellen Stutterheim (Partoer)

MSc Alies Hoitsma (Partoer)

Eindredactie

Annet Kasimier (Partoer)

Uitgave

Rijksuniversiteit Groningen Faculty of Spatial Sciences

Partoer, consultants en onderzoekers

Leeuwarden, januari 2019

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
1. Het instrument: Voorzieningen-Wijs	6
Hoe ziet het instrument eruit?.....	7
Thema's voor vraagstukken over voorzieningen	8
2. Van idee naar serious game	9
Voor en door Noardwest Fryslân	9
Startbijeenkomst.....	9
Testsessies.....	10
Werkgroep Spreiding van Voorzieningen	11
Extra activiteiten	11
3. Inzet van de Voorzieningen-Wijs	12
Wanneer zet je de Voorzieningen-Wijs in?.....	12
Hoe werkt de Voorzieningen-Wijs?	13
4. Aan de Slag met de Voorzieningen-Wijs	15
Bijlage 1 – Startbijeenkomst	16
Bijlage 2 – Testsessie Weidum	20
Bijlage 3 – Testsessie Tzummarum	24
Bijlage 4 – Testsessie Harlingen	29
Bijlage 5 – Testsessie Wijnaldum	37
Bijlage 6 – Testsessie Franeker	45
Bijlage 7 – Handleiding Voorzieningen-Wijs	52
Aanleiding.....	52
Het instrument: de Voorzieningen-Wijs	52
Wanneer zet je de Voorzieningen-Wijs in?.....	52
Vorbereiding	53
Benodigdheden	54
Deelnemers	54
Duur.....	55

Begeleiding van de sessie.....	55
Routes	56
Onderdelen	57
Bijlage 8 – Spelbord Voorzieningen-Wijs	60
Bijlage 9 – Gebruikersvoorwaarden	61

Inleiding

Door demografische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen in Noardwest Fryslân neemt het draagvlak voor lokale voorzieningen af. De gevolgen zijn vooral zichtbaar in de plattelandsgebieden. Voorzieningen zoals de dorpsschool, winkel of sporthal moeten steeds vaker sluiten of fuseren, en verenigingen kampen met een terugloop van leden en vrijwilligers. Er is een besef dat niet alle voorzieningen in stand kunnen worden gehouden. Tegelijkertijd hebben voorzieningen vaak een sociale en symbolische rol voor een (dorps)gemeenschap. Daarom is het vaak lastig voor een gemeenschap om voorzieningen kwijt te raken.

Decentrale overheden en maatschappelijke organisaties staan voor keuzes over het in stand houden, centreren, fuseren, verplaatsen, spreiden of combineren van verschillende voorzieningen en willen daarbij graag ook de lokale bevolking betrekken. Door alle verschillende belangen die er spelen en doordat partijen vaak niet met elkaar om tafel zitten, is dit echter een flinke uitdaging. Er is dan ook behoefte aan een 'keuze-instrument' om samenwerking tussen verschillende stakeholders te ondersteunen, bewustwording te creëren en samen de gevolgen van verschillende scenario's te verkennen.

In het kader van de streekagenda 2015-2020 hebben de regiogemeenten in Noardwest Fryslân (Harlingen, Waadhoeke en Leeuwarden) samen met de Provincie Fryslân de opdracht gegeven aan Partoer en de Rijksuniversiteit Groningen, Faculty of Spatial Sciences (RUG), om een keuze-instrument te ontwikkelen ter ondersteuning van beslissingen en samenwerking omtrent voorzieningen in Noardwest Fryslân. De opdracht is als volgt geformuleerd:

Ontwikkel een breed gedragen keuze-instrument via een participatief proces met ambtenaren, maatschappelijke organisaties en de Friese Mienskip. Het keuze-instrument moet geschikt zijn voor verschillende casussen en ter ondersteuning dienen van besluitvorming over voorzieningen in Noardwest Fryslân. Daarnaast is het doel van dit keuze-instrument om verschillende stakeholders met elkaar in gesprek te brengen, toekomstscenario's te verkennen en op die manier besluitvorming decentrale overheden te ondersteunen.

In dit rapport leest u hoe Partoer en de RUG dit instrument via een participatief traject hebben ontwikkeld en op wat voor manier dit instrument kan bijdragen aan het maken van gezamenlijke keuzes over voorzieningen.

1. Het instrument: Voorzieningen-Wijs

Het keuze-instrument ter ondersteuning van beslissingen en samenwerking omtrent voorzieningen in Noardwest Fryslân is ontwikkeld in de vorm van een serious game met de titel Voorzieningen-Wijs. Een serious game is een spel met een ander primair doel dan vermaak. De Voorzieningen-Wijs is een instrument dat samenwerking en discussie ondersteunt tussen verschillende partijen als er vraagstukken zijn omtrent voorzieningen. Het maakt gebruik van een methodiek waarin met behulp van spelelementen verschillende scenario's kunnen worden verkend. Het is echter geen 'spelletje' waarin winnaars en verliezers zijn, maar een methode die een goede discussie en samenwerking stimuleert. Inzicht is winst! Door de inzichten die het 'spelen' van de serious game oplevert, kunnen gedragen keuzes worden gemaakt.

De Voorzieningen-Wijs is een inhoudelijk weeginstrument. Het doel is om inzicht te krijgen in verschillende belangen en ontwikkelrichtingen

Er is voor een 'analoge' serious game gekozen, omdat daarmee verschillende partijen op een gelijkwaardige manier (face-to-face) met elkaar in gesprek kunnen treden. Het speelse element verleidt de deelnemers om belangen en afwegingen uit te spreken die gevoelig liggen en stimuleert om elkaars standpunten te begrijpen. Hierdoor ontstaat transparantie en kennisuitwisseling. Een onafhankelijke spelleider is daarbij erg belangrijk, deze leidt het proces en het gesprek in goede banen. De serious game wordt ingezet om draagvlak, en indien mogelijk consensus, te bereiken door samen opties en afwegingen te verkennen via het bespreken van verschillende scenario's.

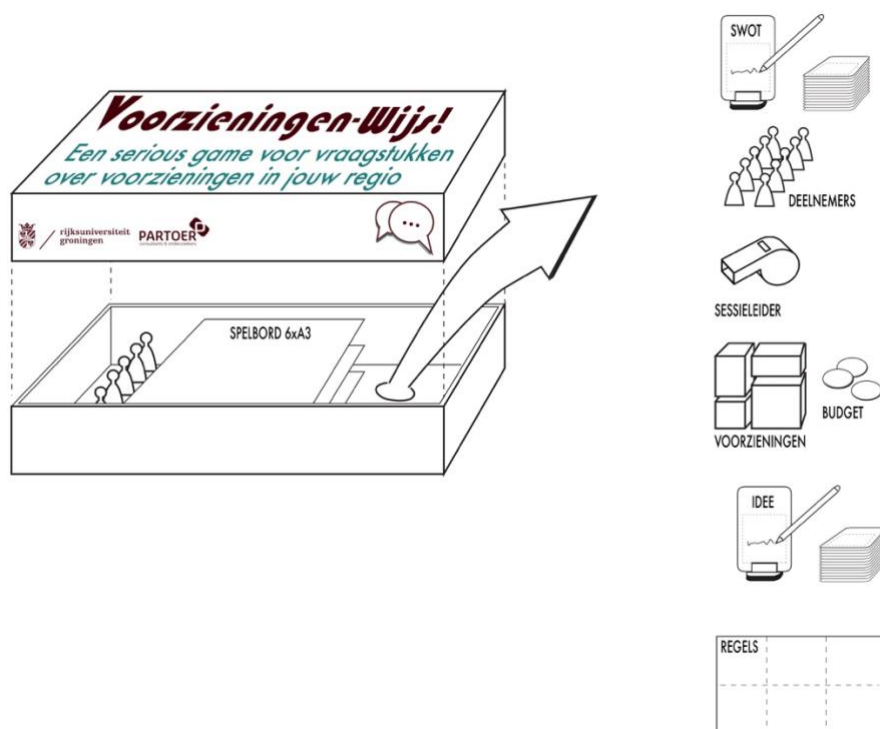
Kortom, de Voorzieningen-Wijs:

- Brengt partijen op een gelijkwaardige manier in gesprek.
- Daagt uit om belangen en afwegingen uit te spreken die gevoelig zijn.
- Stimuleert om elkaars standpunten te begrijpen.
- Kan gebruikt worden om de huidige stand van zaken en toekomstperspectieven voor voorzieningen in een (dorp, stad, wijk, regio) helder in beeld te krijgen.
- Kan leiden tot vernieuwende inzichten en ideeën rondom innovatieve vormen voor voorzieningen.
- Kan het bereiken van consensus versnellen.

Hoe ziet het instrument eruit?

De Voorzieningen-Wijs heeft de vorm van een analoge serious game, waarbij er een spelbord op tafel ligt die de route en discussie-onderdelen illustreert. Zie voor het spelbord [Bijlage 8](#). De deelnemers zijn werkelijke stakeholders met verschillende belangen in een casus waar vraagstukken zijn over voorzieningen. Het is eigenlijk een soort focusgroep met zes tot tien deelnemers, onder begeleiding van een onafhankelijke sessieleider. Met dit aantal personen is goed een discussie te voeren. De deelnemers kunnen een combinatie van ambtenaren, bewoners, verenigingen, maatschappelijke organisaties en/of private partijen zijn die met de casus te maken hebben. Een sessie duurt drie uur, inclusief een korte pauze. Dit is de meest optimale tijd om de spanningsboog bij de deelnemers te behouden en om middels een dialoog verschillende scenario's van het betreffende vraagstuk te verkennen.

Het instrument kan worden ingezet bij verschillende onderwerpen, situaties en problematiek rondom voorzieningen, zowel lokaal al regionaal. Denk aan casussen rondom een mogelijke sluiting, fusie, verplaatsing, spreiding of combinatie van voorzieningen. Meestal valt een casus binnen een bepaald 'thema' zoals onderwijs of sport, maar het kan ook over verschillende type voorzieningen gaan. In het midden van het spelbord ligt een topografische kaart van de omgeving waar de casus speelt. Gedurende een sessie leidt de sessieleider de deelnemers via een bepaalde route over het spelbord, en zo worden samen een aantal onderdelen ingevuld. Zie voor een gedetailleerde beschrijving van de serious game [Bijlage 7](#). Het instrument kan in verschillende fasen worden gebruikt: in een brainstormfase, in een fase waarin naar scenario's wordt toegewerkt, maar ook om een businesscase uit te werken. Afhankelijk van de fase volgen de deelnemers een andere route en zal er meer of minder tijd worden besteed aan bepaalde onderdelen.

Thema's voor vraagstukken over voorzieningen

In de opdracht voor dit project werd aangegeven dat er behoefte is aan een instrument dat ingezet kan worden voor verschillende type voorzieningen. Er waren daarbij vier thema's benoemd, gebaseerd op vier ambtelijke beleidsterreinen: onderwijs, wonen en zorg, sport en dorpshuizen/MFC en culturele instellingen. Dit hebben wij vertaald naar de thema's:

Thema	Omschrijving
Onderwijs	Hierin nemen we ook kinderopvang mee maar de focus ligt op basisonderwijs.
Sport	Voorzieningen voor binnen- en buitensport.
Sociaal-culturele voorzieningen	Niet alleen dorpshuizen of MFC's maar ook verenigingen en overige sociale of culturele ontmoetingsplekken zoals de kerk of een café.
Basisvoorzieningen voor zorg en welzijn	Hier vallen alle voorzieningen onder die nodig zijn voor basisbehoeften zoals de huisarts, fysiotherapeut, maar ook de supermarkt en eventueel pinautomaat. Afhankelijk van wat men verstaat onder 'basisbehoefte'.

We hebben de thema's breed gedefinieerd, zodat er ruimte is voor interpretatie (want elke casus is anders en we willen dat deelnemers zelf kunnen aandragen wat belangrijk is). De vier thema's vormen echter wel een integraal vraagstuk. De thema's waren het uitgangspunt voor de ontwikkeling van het instrument via een participatief proces. Hoofdstuk 2 gaat hier verder op in.

2. Van idee naar serious game

Na het onderzoeksrapport van fase 1 bleek dat de Fryske mienskip behoefte heeft aan een discussie-instrument rondom vraagstukken over voorzieningen. In dit vervolgproject zijn we op zoek gegaan naar hoe zo'n instrument eruit kan zien. Een serious game ter ondersteuning van beslissingen en samenwerking omtrent voorzieningen bestond nog niet. Om dit te ontwikkelen besloten Partoer en de RUG om hun expertises op een slimme manier te bundelen. De RUG bood expertise in het ontwikkelen en uitvoeren van serious games en op het gebied van krimp en voorzieningen. Partoer bood lokale expertise op het snijvlak van overheid en burgers, demografische ontwikkelingen en voorzieningen.

Voor en door Noardwest Fryslân

De ontwikkeling van de serious game heeft op een participatieve manier plaatsgevonden. Zowel de opdrachtgevers als inwoners en overige betrokkenen van de regio Noardwest Fryslân zijn onderdeel geworden van de ontwikkeling van dit instrument. Het participatieve proces begon met een startbijeenkomst voor beleidsmakers en maatschappelijke organisaties. Vervolgens zijn we de serious game concreet gaan vormgeven en toetsen door middel van vijf testsessies.

De vier thema's waren uitgangspunt voor het verzamelen van input in de startbijeenkomst, en later voor het spelen van de testsessies van de serious game. Na elke test-sessie werd het spel aangepast, en uiteindelijk bleek dat (hoewel een casus meestal wel binnen een thema valt) het instrument ook themabreed ingezet kan worden. De opdrachtgevers zijn via een werkgroep gedurende het ontwikkelproces op de hoogte gehouden. Ook werden zij gevraagd om casussen aan te dragen voor de testsessies.

Startbijeenkomst

Voor start van de ontwikkeling van de serious game hebben we een bijeenkomst georganiseerd voor beleidsmakers, bestuurders en maatschappelijke organisaties. De startbijeenkomst, die op 24 januari 2018 plaatsvond, was drukbezocht. Tijdens de bijeenkomst hebben we de resultaten gepresenteerd van het onderzoek 'Bereikbare Voorzieningen in Noardwest Fryslân - Een onderzoek naar de huidige en toekomstige ontwikkeling van voorzieningen' van mei 2016 (ook wel fase 1 genoemd). Ook hebben we in vier werkgroepen geïnventariseerd wat belangrijke vraagstukken op het gebied van voorzieningen zijn, welk type procesondersteuning verschillende stakeholders nodig hebben en hoe het instrument hierin zou kunnen voorzien. Daarbij zijn uitgangspunten, spelregels of andere ideeën aangedragen. Van alle input is een analyse gemaakt. De analyse is toegevoegd in *Bijlage 1*.

De belangrijkste uitkomst van de startbijeenkomst was dat er behoefte is aan breed instrument. Aan de ene kant moet het instrument uitnodigen tot het vrij ophalen van ideeën, brainstormen en out-of-the-box denken. Aan de andere kant moet het mogelijk zijn om vraagstukken concreet uit te werken in scenario's of zelfs in een specifieke business-case. Het is daarnaast de wens om een instrument te ontwikkelen dat inzetbaar is op verschillende ruimtelijke schaalniveaus. Binnen alle thema's spelen vraagstukken op lokale schaal (binnen wijk of dorp) en op regionale schaal (over dorps- en gemeentegrenzen heen). Het is in alle gevallen belangrijk om verschillende stakeholders (waaronder inwoners) te (kunnen) betrekken.

Testsessies

Voor de ontwikkeling van de serious game hebben we vijf testsessies in de regio Noardwest Fryslân georganiseerd. De testsessies vonden plaats rondom een bestaande casus met een urgentie om keuzes te maken en raakten verschillende thema's. Hierdoor hebben we de serious game in verschillende situaties kunnen testen en lokale partijen en inwoners bij dit proces betrokken. Alle testsessies vonden plaats rondom een lokaal vraagstuk (zie tabel 1). We hebben geprobeerd om de serious game te testen op een casus op regionaal niveau. Het is helaas niet gelukt om zo'n testsessie te organiseren, omdat er geen casus beschikbaar was. Wel hebben we het instrument op regionaal niveau kunnen uitproberen tijdens de Dreamsessie Onderwijs die provincie Fryslân organiseerde (zie paragraaf extra activiteiten).

De vijf testsessies voor ontwikkeling van de serious game			
Locatie	Thema	Onderwerp	Schaalniveau
Weidum	Sociaal culturele voorzieningen	Verdeling budget voor verenigingen	Lokaal
Tzummarum	Sportvoorzieningen	Businesscase voor sluiting sporthal	Lokaal
Harlingen	Lokale basisvoorzieningen voor Zorg en Welzijn	Een algemene voorziening voor ouderen	Lokaal
Wijnaldum	Sociaal culturele voorzieningen/Lokale basisvoorzieningen voor Zorg en Welzijn	Uitbreiding dorpshuis naar MFC	Lokaal
Franeker	Onderwijsvoorzieningen	Huisvestingsvraagstuk basisscholen	Lokaal

Tijdens de testsessies hebben we geïnventariseerd wat voor soort procesondersteuning verschillende stakeholders nodig hebben, welke voorbereiding er nodig is en hoe de serious game het beste kan worden vormgegeven, zodat deze voor zo veel mogelijk verschillende casussen kan worden ingezet. Om op optimale wijze te leren van de testsessies hebben we naast onze eigen observaties ook evaluatieformulieren laten invullen door de deelnemers. Na elke testsessie hebben we het instrument verbeterd, mede aan de hand van de suggesties van deelnemers.

In *Bijlagen 2 t/m 6* beschrijven we de verschillende testsessies. We gaan in op de aanleiding, het verloop van de serious game, de uitkomsten, de ervaringen van de deelnemers en onze eigen leerpunten die we hebben gebruikt voor de verdere ontwikkeling.

Werkgroep Spreiding van Voorzieningen

De opdrachtgevers zijn via de Werkgroep Spreiding van Voorzieningen bij de ontwikkeling van de serious game betrokken. Tijdens de werkgroep bijeenkomsten werden de testsessies besproken, gaf de groep feedback en werden ideeën aangedragen. Ook heeft de werkgroep ondersteund bij het aanleveren van casussen voor testsessies en het organiseren ervan.

Vanuit de werkgroep zijn informatiemomenten georganiseerd voor de stuurgroep Spreiding van Voorzieningen. Tijdens deze informatiemomenten hebben wij de stand van zaken en de tussentijdse opbrengsten van de serious game gepresenteerd. Ook is de serious game tussentijds gepresenteerd tijdens het directieoverleg Noardwest Fryslân en provincie Fryslân.

Extra activiteiten

Gedurende de ontwikkeling van de serious game hebben we aan verschillende activiteiten deelgenomen om mensen te informeren over het instrument, hen te inspireren met het instrument en het instrument te testen. We hebben deelgenomen aan:

- Krimpcafé KKNN Groningen
- Uitwisseling met dorpen Denemarken, door Provincie Fryslân
- Dreamsessie Onderwijs, door Provincie Fryslân
- BZK Inspiratiecongres Van Krimp naar Kracht
- Regio Noordoost Fryslân
- Stadsregio
- Congres Bereikbaarheid Zeeland (begin 2019)

3. Inzet van de Voorzieningen-Wijs

Hoe zet je de Voorzieningen-Wijs in voor verschillende casussen met verschillende thema's en vraagstukken? En wat is er nodig om een sessie van de Voorzieningen-Wijs te laten slagen? De handleiding in *Bijlage 7* beschrijft de Voorzieningen-Wijs van A tot Z. Van de voorbereiding, de benodigdheden, de deelnemers, de benodigde begeleiding, de verschillende routes die kunnen worden afgelegd tot de onderdelen die binnen de routes aan bod komen.

De handleiding is in principe bedoeld voor de sessieleider. De sessieleider bereidt de sessie voor, loodst de deelnemers door de routes, geeft op de juiste manier aandacht aan gevoeligheden, houdt de tijd in de gaten en zorgt ervoor dat deelnemers zich op de inhoud kunnen focussen. De deelnemers hoeven de handleiding dus niet door te nemen want de sessieleider geeft de deelnemers voor en tijdens de sessie mondelinge instructies.

Wanneer zet je de Voorzieningen-Wijs in?

Het instrument kan worden ingezet voor verschillende onderwerpen, situaties en problematiek rondom voorzieningen, zowel lokaal al regionaal. Denk aan casussen die gaan over een mogelijke sluiting, fusie, verplaatsing, spreiding of combinatie van voorzieningen. Hoewel een casus meestal wel binnen een bepaald thema valt, kan de Voorzieningen-Wijs ook breed ingezet kan worden. Soms zal een casus al in een vergevorderd stadium zitten, bijvoorbeeld wanneer er budgetten moeten worden verdeeld. Soms zal men meer behoefte hebben aan een brainstorm of het ontwikkelen van een visie. Met de Voorzieningen-Wijs kan het allemaal!

Voorbeelden:

- Een casus kan bijvoorbeeld gaan over het thema 'sport', waarbij op regionale schaal wordt gekeken naar mogelijke samenwerkingen tussen clubs omdat de ledenaantallen teruglopen
- Of een dorpsvisie over voorzieningen waarbij de focus ligt op ontmoetingsplekken
- Voor het thema 'onderwijs' kan er lokaal worden gekeken naar huisvesting of juist regionaal naar mogelijke samenwerking of normen voor leerlingenaantallen
- Er kan een businesscase worden gemaakt voor uitbreiding van het dorpshuis naar MFC
- Er kan worden nagedacht over de voorzieningen die essentieel zijn voor ouderen om langer thuis te wonen, of er kan worden gebrainstormd over mogelijke activiteiten voor jongeren

Er zijn veel voorbeelden te bedenken. Het belangrijkste is dat er een wens is om samen na te denken over een vraagstuk over voorzieningen.

Hoe werkt de Voorzieningen-Wijs?

Onderdelen

Bij de uitvoering van de Voorzieningen-Wijs komen er in een sessie van drie uur altijd vijf onderdelen aan bod. De onderdelen staan duidelijk aangegeven op het spelbord. De sessieleider geeft de route aan en legt per onderdeel uit wat de bedoeling is. Zie voor het spelbord *Bijlage 8*.

1. Introductie
2. SWOT-analyse
3. Discussie
4. Thema's en scenario's
5. Actielijst

In het eerste onderdeel introduceert de sessieleider het instrument, de casus en stelt iedereen zichzelf voor. Nadat een positieve start is gemaakt gaat men in onderdeel 2 aan de slag met een analyse van de casus. Dit is de basis voor het verkennen van behoeften, knelpunten en ontwikkelrichtingen. SWOT staat voor Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats en dit is een beproefde methode om situaties te analyseren. De deelnemers worden gevraagd om sterke punten, zwakke punten, kansen en bedreigingen voor het thema van deze casus op SWOT-kaarten te noteren. In onderdeel 3 worden deelnemers gevraagd om door middel van ideeën-kaarten of fiches voorstellen te doen voor scenario's. De SWOT-kaarten worden in deze ronde ingezet in de discussie, om te blijven nadenken over toekomstbestendigheid, haalbaarheid en kansen voor ontwikkeling. In onderdeel 4 worden de suggesties van het vorige onderdeel samengevat in thema's en scenario's. De scenario's zijn specifieke richtingen voor ontwikkeling die elkaar uitsluiten, terwijl de thema's aanvullend kunnen zijn op elkaar. Het is hierdoor mogelijk heel specifiek te worden of juist breed te blijven denken. Als er scenario's zijn benoemd, vindt er een stemming plaats. De deelnemers kunnen aangeven wat hun favoriete scenario is. Daarbij is het optioneel om bij onderdeel 4 een scenario verder uit te werken: bijvoorbeeld door een lijst met criteria op te stellen, of door een business-case uit te werken aan de hand van een kosten-baten-analyse. Dit kost wel extra tijd, dus bij deze optie moet een ander onderdeel korter aan bod komen. Als laatste onderdeel wordt altijd een actielijst ingevuld. De actiepunten voor lange en korte termijn worden toegewezen aan een persoon en in het verslag gezet, zodat er een duidelijk vervolg komt.

verschillende spelonderdelen

Routes

Er zijn verschillende routes die binnen de Voorzieningen-Wijs kunnen worden afgelegd. Afhankelijk van de route, wordt er meer of minder tijd besteed aan een bepaald onderdeel. Dit biedt de mogelijkheid om het instrument in te zetten voor verschillende doeleinden: een brainstormsessie, een verkenning van verschillende scenario's op een meer specifiek thema of juist het uitwerken van een specifieke business-case. Het is ook mogelijk om het instrument in te zetten als rollenspel. In dat geval spelen de deelnemers gedurende hele sessie de rol van een bepaalde stakeholder. Zo kunnen deelnemers meer oog krijgen voor de uitgangspunten van andere stakeholders. Er kan worden gekozen om een fictieve of een echte casus te spelen. De sessieleider bepaalt de route tijdens de voorbereiding, maar het kan ook zijn dat tijdens het verloop van de sessie blijkt dat de route moet worden aangepast.

Het spelbord bij de 5e test-sessie. De verschillende spelonderdelen zijn hier al zichtbaar.

4. Aan de Slag met de Voorzieningen-Wijs

Eind 2017 startten de RUG en Partoer met de ontwikkeling van de Voorzieningen-Wijs voor de regio Noardwest Fryslân. Het instrument is stap voor stap via een participatief proces met de Fryske mienskip ontwikkeld. De Voorzieningen-Wijs is tijdens lokale testsessies getest in diverse gebieden, in diverse fases en op verschillende thema's. Wij willen alle deelnemers aan de testsessies en de opdrachtgevers hartelijk danken voor hun bijdrage!

Nu, één jaar na de start van het project, is de Voorzieningen-Wijs klaar om breed te worden ingezet in de regio Noardwest Fryslân op verschillende casussen en op verschillende schaalniveaus. Tijdens het proces dat het afgelopen jaar heeft plaatsgevonden, is er tevens meer bewustwording ontstaan over de mogelijkheden die dit instrument biedt voor vraagstukken over voorzieningen. Doordat verschillende partijen onderdeel zijn geweest van de ontwikkeling, sluit het goed aan bij de praktijk op het Friese platteland en is er interesse gewekt voor het gebruik van de Voorzieningen-Wijs.

Nu het instrument er ligt, is het belangrijk om de verdere implementatie van het instrument in de regio Noardwest Fryslân goed te organiseren en begeleiden. Allereerst is het belangrijk dat de regio weet dat het instrument er is, wat het oplevert, hoe het instrument kan worden gebruikt, wanneer en door wie. Een goede communicatiestrategie is hiervoor van belang. Voor de communicatie over het instrument verwijzen wij graag naar de communicatieaanpak die een delegatie van de Werkgroep Spreiding van Voorzieningen samen met een communicatieadviseur van gemeente Leeuwarden heeft opgesteld. Daarnaast is het van belang dat de kwaliteit van de Voorzieningen-Wijs wordt geborgd. De handleiding, zoals beschreven in [Bijlage 7](#) en de gebruiksvoorwaarden zoals beschreven in [Bijlage 9](#) zijn daarin het uitgangspunt.

Bijlage 1 – Startbijeenkomst

Als start van de ontwikkeling van de Serious Game hebben we een startbijeenkomst georganiseerd voor beleidsmakers, bestuurders en maatschappelijke organisaties. Het doel van deze bijeenkomst was om de resultaten van fase 1 terug te koppelen, bewustwording te creëren maar vooral om input op de halen voor de ontwikkeling van de serious game. Tijdens de startbijeenkomst is geïnventariseerd wat belangrijke vraagstukken zijn, welk type procesondersteuning verschillende stakeholders nodig hebben en hoe het instrument hierin kan voorzien. Van alle input is een analyse gemaakt. Deze bijlage presenteert de uitkomsten van de startbijeenkomst.

Opzet van de startbijeenkomst: plenair en 4 werkgroepen per thema

Het ochtenddeel van de startbijeenkomst bestond uit een plenair gedeelte waarin de resultaten van fase 1 werd teruggekoppeld, en de planning voor fase 2 werd uitgelegd. Het middagdeel bestond uit vier werkgroepen gebaseerd op vier thema's. Na de werkgroepen werd er gezamenlijk geëvalueerd. Bij de analyse van de uitkomsten van de werkgroepen is gekeken naar overeenkomsten tussen de werkgroepen, maar ook eventuele verschillen in vraagstukken, schaalniveaus en doelstellingen. De opbrengsten van de deelsessies vormen de bouwstenen voor het ontwikkelen van de serious game.

Thema werkgroep	Omschrijving
Onderwijs	Hierin nemen we ook kinderopvang mee maar de focus ligt op basisonderwijs.
Sport	Voorzieningen voor binnen- en buitensport.
Sociaal-culturele voorzieningen	Niet alleen dorpshuizen of MFC's maar ook verenigingen en overige sociale of culturele ontmoetingsplekken zoals de kerk of een café.
Basisvoorzieningen voor zorg en welzijn	Hier vallen alle voorzieningen onder die nodig zijn voor basisbehoeften zoals de huisarts, fysiotherapeut, maar ook de supermarkt en eventueel pinautomaat. Afhankelijk van wat men verstaat onder 'basisbehoefte'.

We hebben de thema's expres breed gedefinieerd, zodat er ruimte is voor interpretatie, want elke casus is anders en we willen dat deelnemers zelf kunnen aandragen wat belangrijk is. Deze thema's dienen tegelijk als uitgangspunt voor het verzamelen van input in de startbijeenkomst en later voor het spelen van testsessies. De vier thema's vormen echter wel een integraal vraagstuk.

Uitkomsten van de startbijeenkomst

Vraagstukken

Tijdens de startbijeenkomst zijn verschillende vraagstukken naar voren gekomen in de vier werkgroepen die een plek moeten krijgen binnen de serious game, zowel op lokale schaal (dorpsniveau) als op regionale schaal (over verschillende dorpen heen). Aan de hand van deze overkoepelende vraagstukken is een aantal 'spelelementen' geformuleerd, waarmee deze vraagstukken een plek kunnen krijgen in de serious game.

Vraagstuk	Spelelement
1. Maatschappelijke ontwikkelingen Krimp, toegenomen mobiliteit, individualisering, eenzaamheid, toenemend ICT-gebruik. Wat is de invloed op het voorzieningenaanbod en hoe kun je hiermee omgaan?	Inventariseer tijdens de start van de serious game welke maatschappelijke ontwikkelingen er spelen binnen de betreffende casus.
2. Gevoelswaarde en bredere rol voorzieningen De rol van voorzieningen in kleinere gemeenschappen is meer dan alleen een primaire functie. Voorzieningen zoals winkels, scholen, sportkantine en culturele voorzieningen hebben ook een gevoelswaarde en hebben vaak een bredere rol in de dorpsamenleving. Bijvoorbeeld een sociale, symbolische, historische of economische functie.	Vraag in de serious game goed door op achterliggende vragen en behoeften. Soms zit de 'pijn' in iets dat erachter ligt. Bijvoorbeeld het ontbreken van een ontmoetingsplek na sluiting van vele voorzieningen in plaats van het gebrek aan een sportvoorziening. Het met open vizier ophalen van achterliggende behoeften kan vooral goed op lokale schaal.
3. Combineren/spreiden van functies In alle werkgroepen kwamen vraagstukken aan bod over hoe verschillende functies of voorzieningen geclusterd of gecombineerd kunnen worden. Daarbij speelt bijvoorbeeld huisvesting, exploitatie(kosten), toekomstbestendigheid en publiek-private samenwerking een rol. Dit kan spelen op zowel lokaal schaalniveau, maar vooral op regionaal schaalniveau is dit een uitdaging vanwege het 'waterbedeffect'.	Maak in de serious game de implicaties van keuzes over spreiding, clustering en het 'uitwisselen' van bepaalde voorzieningen inzichtelijk. Dit vraagt om een spelelement waarbij belangen en kosten een rol spelen. Bijvoorbeeld door middel van stemmen, waardepunten toekennen, of het zoeken van partners.
4. Regie, samenwerking en verantwoordelijkheid Communicatie en samenwerking rondom vraagstukken over voorzieningen is niet altijd	Het is belangrijk dat er in de discussie wordt gestimuleerd om na te denken over samenwerking. Dit kan door de deelnemers te vragen om eerst helder aan te geven waar ze

<p>vanzelfsprekend. Bovendien speelt de vraag over in hoeverre de regie en verantwoordelijkheid ligt bij gemeenten, beleidsmakers, private partijen of bij inwoners. Wat als er bijvoorbeeld niet genoeg sociaal kapitaal is om bottom-up te werken?</p>	<p>voor staan, en daarna overeenkomsten te zoeken. Het is ook belangrijk om in kaart te brengen wat kansen voor ontwikkeling zijn.</p> <p>Breng in de serious game een element in, waarbij wordt nagedacht over wie welke verantwoordelijkheid neemt voor de afspraken die zijn gemaakt.</p>
--	--

Doelstellingen

Het doel van de serious game zal deels casus-specifiek zijn, maar sommige uitgangspunten zijn universeel en kunnen worden vertaald in algemene spelelementen of spelregels. In de werkgroepen kwamen onderstaande doelstellingen naar voren.

Doelstelling	Omschrijving
Ontmoeten	Partijen samenbrengen en met elkaar in gesprek brengen is een eerste stap. Een onafhankelijk speelleider is daarbij belangrijk. Ook is het belangrijk dat alle partijen vertegenwoordigd zijn. Dit is niet altijd makkelijk en bij veel stakeholders zijn er wellicht meerdere 'tafels' nodig die het spel spelen. Het bepalen van de spelers zal gebeuren in overleg met de lokale partijen en sleutelfiguren.
Begrijpen	Het instrument moet stimuleren om elkaar te begrijpen. De speelleider houdt in de gaten dat men naar elkaar luistert en spelregels helpen inzichtelijk te maken wat verschillende belangen zijn. De serious game wordt niet gespeeld om een winnaar aan te wijzen, maar om consensus te creëren over gezamenlijke belangen en om te stimuleren na te denken over concessies.
Bewustwording	Door met elkaar in gesprek te gaan over de verschillende belangen die er spelen wordt er bewustwording gecreëerd over lokale vraagstukken. Voeg een spelelement toe waarbij maatschappelijke ontwikkelingen (zoals vergrijzing, ICT-gebruik en mobiliteit) als input worden gebruikt om scenario's te bespreken. Dit kan bijvoorbeeld door het gebruiken een SWOT-analyse.
Verschillende scenario's bespreken	De uitkomsten van het proces mogen niet van tevoren vastliggen. Scenario's zijn casus-specifiek. Maak ruimte om samen keuzes te maken, maar ook om de keuze nog open te laten en de serious game bijvoorbeeld een andere keer te herhalen.
Vervolgacties	Zorg ervoor dat de serious game niet vrijblijvend is. Geef vervolg aan de inzichten die het instrument oplevert. Bijvoorbeeld door aan het einde

	een lijst met actiepunten op te stellen. Soms kan het bijvoorbeeld nodig zijn om bepaalde zaken nader te onderzoeken of te bespreken met de achterban. Bij de actiepunten wordt ook vermeld wie de verantwoordelijkheid heeft voor dat actiepunt.
Creatief denken	In alle werkgroepen werden suggesties gedaan om breed te beginnen en er met open vizier in te stappen, zodat er vernieuwende ideeën op tafel kunnen komen, voordat men zich al op bepaalde specifieke scenario's richt.

Conclusie

De deelnemers van de startbijeenkomst zaten duidelijk op een lijn in de discussie over wat het doel en de toepasbaarheid van dit instrument zou moeten zijn, maar soms liepen de meningen ook flink uiteen. Aan de ene kant werd aangegeven, dat er behoefte is aan een instrument dat een open en brede discussie ondersteunt, zonder vooraf te veel in te vullen. Aan de andere kant is er ook behoefte om een casus concreet uit te werken. Bovendien spelen sommige vraagstukken meer op lokale schaal en andere op regionale schaal. Wij gaven in de startbijeenkomst aan dat het nog een hele uitdaging zou worden om een instrument te ontwikkelen dat inzetbaar is in alle gevallen.

De uitdaging:

Het instrument moet tegelijk breed en open zijn, maar ook concreet.

Het moet lokaal kunnen worden ingezet, maar ook regionaal.

Samenvattend lijkt het handig om de serious game in ieder geval op te delen in (groveweg) twee delen: Deel één kan ruimte geven aan creatief denken en ophalen waar behoefte aan is. Tijdens deel twee kan vervolgens meer casus-specifiek worden nagedacht over de scenario's. Op deze manier verhoudt het eerste deel zich tot vraagstukken over (1) maatschappelijke ontwikkelingen en (2) gevoelswaarde en bredere rol voorzieningen, terwijl het tweede deel scenario's verkent over (3) het combineren/spreiden van functies en (4) regie, samenwerking en verantwoordelijkheid vaststelt in de actielijst. Afhankelijk van de casus kan er worden gekozen om meer tijd te besteden aan verschillende onderdelen.

Bijlage 2 – Testsessie Weidum

Op 20 april 2018 voerden we de eerste testsessie uit in Weidum binnen het thema sociaal-culturele voorzieningen. Aanleiding voor de sessie was dat de subsidieverstrekking voor culturele voorzieningen en sportverenigingen in Weidum is gewijzigd door de fusie van gemeenten. Weidum hoort sinds kort bij de gemeente Leeuwarden. In plaats van subsidie te geven aan verenigingen zal de gemeente Leeuwarden een 'dorpsbudget' verstrekken aan het plaatselijk belang in Weidum. Dit budget (15.000 euro in totaal) is gebaseerd op het aantal inwoners (Weidum krijgt nu 9.000 euro) en daarbij is er ook nog een subsidie die direct naar het dorpshuis gaat (6.000 euro). Voordat Plaatselijk Belang een verdeling kan maken of een bestemming kan kiezen voor de budgetten, wil zij eerst verschillende scenario's met de belanghebbende partijen bespreken.

Het doel van de testsessie is inventariseren en bespreken van mogelijke ontwikkelrichtingen (scenario's) voor de besteding van het dorpsbudget en toekenning aan verenigingen.

Deelnemers

- Plaatselijk Belang
- Dorpshuis Weidum
- Muziekvereniging
- Kaatsvereniging
- Gymnastiekvereniging
- Toneelvereniging
- Stichting de Merke
- Bewoner (Nieuwe Weidumer)
- Bewoners (geboren en getogen in Weidum)
- Gemeente Leeuwarden

Uitkomsten

Ronde 1: Situatieschets

In ronde 1 hebben we een deel van de SWOT- analyse gedaan en zijn de sterkten en zwakten van het dorp benoemd. We hebben hiermee breed opgehaald wat er speelt in Weidum.

In Ronde 2: Scenario's

In ronde 2 hebben we het tweede deel van de SWOT-analyse gedaan door kansen en bedreigingen te bespreken. Er zijn fiches ingezet om subsidiegelden te verdelen.

Er zijn 4 scenario's uit de groep gekomen:

Scenario	Omschrijving
Scenario 1 (5 keer gekozen)	In het eerste scenario dient elke vereniging een gemotiveerd verzoek in te dienen voor het aanvragen van een subsidie. De subsidies worden niet meer structureel verstrekt. De deelnemers hebben verschillende criteria benoemd voor het indienen van een verzoek.
Scenario 2 (2 keer gekozen)	In scenario 2 is er minder geld beschikbaar en zullen de subsidies voor verenigingen lager worden. Dit kan zijn omdat er meer budget wordt vrijgesteld voor andere doeleinden, omdat het budget voor verenigingen wordt afgebouwd of omdat er vanuit de gemeente in de toekomst wellicht minder geld beschikbaar wordt gesteld. Door deze mindering van subsidie zullen verenigingen alternatieve bronnen van inkomsten moeten bedenken.
Scenario 3 (3 keer gekozen)	In het derde scenario zal de subsidie worden verdeeld op basis van een gezamenlijke pot. Deze gezamenlijke pot kan op dorpsniveau, maar ook op regionaal niveau worden opgezet.
Scenario 4 (0 keer gekozen)	In dit scenario is er geen geld voor verenigingen en meer budget voor andere activiteiten of leefbaarheidsaspecten in het dorp.

Nadat de scenario's uitvoerig besproken waren, werd geïnventariseerd of de deelnemers een voorkeursscenario hebben. Tijdens het stemmen met de pionnen bleek dat de meeste stemmen gingen naar scenario 1.

Hierbij zijn de volgende criteria opgesteld:

Aantal stemmen	Criteria	Aantal keren genoemd
6	Noodzaak	3
2	Het belang voor het dorp/leefbaarheid	4
1	Continuïteit van verenigingen	2
0	Onderhoud	2
0	Aantal leden	2
0	Aandeel jeugd/jongeren	1
0	Geen onderscheid in sport en cultuur	1
0	Contributie	1
0	Inzet vrijwilligers - verantwoording	1
0	Regionale betekenis	1

Actiepunten

Tijdens de bijeenkomst kwamen een aantal actiepunten naar voren:

Wie	Wat
Plaatselijk belang	<ul style="list-style-type: none"> • Shoppen bij de burens • Kijk bij omliggende dorpen hoe daar de subsidie wordt verdeeld
Plaatselijk belang samen met de verenigingen	<ul style="list-style-type: none"> • Nadenken over de criteria aangaande subsidieverstrekking zodat de discussie niet elkaar opnieuw hoeft worden gevoerd
Verenigingen in het dorp	<ul style="list-style-type: none"> • Nadenken over alternatieve bronnen van inkomsten
Kaatsvereniging	<ul style="list-style-type: none"> • Uitzoeken mogelijkheden onderhoud kaatsveld • Eigen beheer versus beheer door BV Sport
Iedereen	<ul style="list-style-type: none"> • Nadenken over een gezamenlijke pot: Iedereen geeft openheid van zaken over inkomsten versus uitgaven en exploitatiekosten

Evaluatie

De deelnemers hebben het nut van deze bijeenkomst beoordeeld met een gemiddeld cijfer van 8,4 (op schaal 1-10, vraag 'Hoe nuttig vond u deze bijeenkomst?'). Daarnaast hebben de deelnemers aangegeven dat ze het leuk vonden om op deze manier met elkaar in gesprek te gaan en te brainstormen over de ontwikkelingen rondom de verenigingen, voorzieningen en het dorpenbudget in Weidum. Men noemde de bijeenkomst onder andere:

“Verhelderend”, “Informatief”

“Interessant, iedereen kon goed aangeven hoe hij/zij erover dacht.”

Leerpunten

Naar aanleiding van onze eigen indruk en de evaluatieformulieren van de deelnemers, zijn de volgende leerpunten opgesteld:

Leerpunt	Omschrijving
Meer tijd nodig	Voor ronde 1 (situatieschets) is er meer tijd nodig dan een half uur. Goed kennismaken en breed ophalen kost tijd. Bovendien geeft het een beeld van wat belangrijk is en helpt ook de keuze en reacties voor bepaalde scenario's beter te begrijpen. Nu was er aan het einde weinig tijd om de actielijst in te vullen. Volgende keer minimaal 2,5 uur of liever 3 uur de tijd (met pauze).
Gebruik van de (SW)OT-kaarten	Deze kaarten dienen in het vervolg een duidelijker functie te krijgen in het instrument. Daarnaast is het leuker om mensen zelf de kaarten te laten invullen zodat het als spelelement kan worden gebruikt en ze zelf met de kaarten aan de slag gaan. Nu werden alleen ontwikkelingen (kansen en bedreigingen) als 'OT'-kaart gedaan, maar het zou mooier zijn om ook de sterke en zwakke punten op de kaarten te kunnen zetten. Dus maak SWOT-kaarten
Gebruik van de Het-kan-wel-kaarten	Nu niet gebruikt, maar ook vergeten uit te leggen in verband met tijdgebrek. Bovendien was iedereen het best wel met elkaar eens en was er weinig noodzaak het gesprek te onderbreken als het 'te negatief' werd.
Het formuleren van criteria	Het op post-its schrijven van criteria en oplezen ging op deze manier goed. Dit is een snelle methode en er worden meteen categorieën gevormd. Stemmen op de meest belangrijke criteria geeft ook inzicht. Volgende keer met kleine ronde stickers stemmen of de criteria op criteria-kaarten schrijven.
Het stemmen op scenario's met de speelstukken	Dit werkte verrassend goed, de deelnemers vonden het leuk en het creëert wat activiteit.
De rondes	De verschillende rondes werken goed. We hebben eerst een ronde breed opgehaald en de SWOT ingevuld en daarna een ronde scenario's uitgewerkt. Er was alleen te weinig tijd voor ronde drie; het uitwerken van actiepunten.

Bijlage 3 – Testsessie Tzummarum

Op 4 juni 2018 hebben we een tweede testsessie gedaan in Tzummarum binnen het thema sportvoorzieningen. Wonen Noordwest Friesland is eigenaar van sporthal de Harnehal. Zij hebben aangegeven per 1 januari 2019 de sporthal te sluiten indien het dorp zelf niet met een alternatief komt. Momenteel heeft stichting Tjedmar Hiem een deel van het beheer en de exploitatie in handen. Zij onderzoeken of het dorp zelf de sporthal zou kunnen overnemen van de woningcorporatie. Vorig jaar bleek uit een haalbaarheidsonderzoek van Partoer en de RUG dat de sporthal de potentie heeft om een centrale ontmoetingsplek te worden in het dorp. Echter is sinds dit jaar het café in het dorp weer open. Het café zorgt voor concurrentie met de kantine in de sporthal. De vraag is of het dorp het beheer van de sporthal kan overnemen of dat er moet worden gedacht aan andere mogelijke scenario's, zoals het slopen van de sporthal en wat daar mogelijk voor terug kan komen.

Het doel van de testsessie is inventariseren en bespreken van mogelijke ontwikkelrichtingen (scenario's voor sporthal de Harnehal en de activiteiten die hier plaatsvinden.

Deelnemers

- Dorpsbelang (2 deelnemers)
- Stichting Tjedmar Hiem (2 deelnemers)
- Gemeente Waadhoeke (2 deelnemers)
- Wonen Noordwest Friesland (2 deelnemers)

Uitkomsten

Ronde 1: Situatieschets

Bij de situatieschets zijn de demografische ontwikkelingen kort besproken aan de hand van de factsheet. Daarnaast is gekeken welke accommodaties en verenigingen er in het dorp aanwezig zijn en hoe vaak ze gebruik maken van de accommodaties. Vervolgens is de situatie en zijn de ontwikkelingen rondom de Harnehal besproken. Er is gesproken over de lage bezettingsgraad door het structureel lage gebruik van verenigingen, de concurrentie met andere accommodaties en de ontwikkelingen rondom het bewegingsonderwijs. Zo is bijvoorbeeld met elkaar gedeeld dat het café sinds maart open is op donderdag t/m zondag en dat de scholen bijna zijn gefuseerd. Geconstateerd is ook dat de hal geen regiofunctie heeft en er ook geen interesse is van verenigingen uit omliggende dorpen. Deze ontwikkelingen hebben allemaal invloed op de bezettingsgraad en de toekomst van de Harnehal.

Ronde 2: Scenario's:

De volgende scenario's aangaande de Harnehal zijn aan bod gekomen:

Scenario 1: Het dorp en stichting Tjedmar Hiem, nemen de sporthal in eigendom en zorgen zelf voor de exploitatie.

Voor het bespreken van dit scenario is een business case met exploitatieoverzicht gemaakt.

- Scenario 2: Het dorp trekt zich terug en de sporthal gaat dicht per 1 januari 2019. Er is flink gebrainstormd over mogelijke ontwikkelrichtingen indien de Harnehal wordt gesloopt of verkocht. Wellicht voor het dorp een klein zaaltje bij de school, of bij de sportkantine. Ook daar geldt dat exploitatie belangrijk is. Ook is nagedacht over de mogelijkheid dat de hal wel blijft staan en er een koper komt, kun je daar als dorp invloed op uitoefenen? Slimme combinaties met alle betrokken verenigingen en organisaties is van belang, als je daar vanuit gaat, kan er vaak veel meer.

Scenario 1: dorp en Tjedmar Hiem nemen sporthal over			
Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Geheel ingerichte locatie • Multifunctioneel gebouw, met goede tribune • Begrip in Tzummarum, sterk imago/sterke naam • Grote betrokkenheid bewoners en groot belang voor dorp • Enige binnensportaccommodatie in het dorp en heeft een horecavoorziening • Goede locatie midden in het dorp met parkeerterrein, goede bereikbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • De kosten, er moet jaarlijks veel geld bij • Te weinig gebruikers/huurders • Huurbedrag per uur is hoog, kan niet hoger • Gedateerd gebouw met gedateerde uitstraling • Achterstallig onderhoud, slechte riolering • Hoog energieverbruik • Locatie van de sporthal, geen regiofunctie 	<ul style="list-style-type: none"> • Locatie met zeer veel mogelijkheden, multifunctioneel in te richten en te verhuren, bijvoorbeeld aan ondernemers, maar ook voor een winkeltje of dorpshuisfunctie • Andere activiteiten buiten de bestaande verenigingen zijn mogelijk zoals klimparadijs, kinderspeelhal • Biedt mogelijkheden om in te spelen op hypes als; bootcamp, lasergamen • Ruimte is ook te gebruiken voor slecht weer-activiteiten i.s.m. Friese Wadden +eetgelegenheden 	<ul style="list-style-type: none"> • Veel aanbod aan accommodaties in het dorp en de omgeving • Sporten in verenigingsverband neemt af en individuele sport neemt toe • Aantal gebruikers neemt af vanuit verenigingen, ledenaantal neemt af • Opening café zorgt voor concurrentie • Grote verantwoordelijkheid (bestuurlijk) kunnen en willen nemen • Sportkantine en sporthalkantine zijn concurrenten van elkaar • Gezamenlijke samenwerking verenigingen niet groot (ieder voor zich) • Er is weinig tijd om invulling voor de exploitatie te vinden

Scenario 2: sporthal sluit			
Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Lusten, lasten en zeggenschap dat past bij het dorp • Levensvatbaarheid wordt groter • Het loslaten van de 'olifant' geeft ruimte in het dorp • Minder concurrenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen invloed op wat er in de tussentijd gebeurt. • Veel energie nodig om na te denken over nieuwe plannen en dit ook te realiseren 	<ul style="list-style-type: none"> • Een warme overdracht • Binnen de besturen zijn er genoeg mensen die een nieuwe weg willen inslaan. • Je kunt gaan nadenken over een nieuw zaaltje met de combi van de buitensport • Na sloop Harnehal biedt de locatie ook mogelijkheden voor andere functies in afstemming met het dorp 	<ul style="list-style-type: none"> • Leegstand pand • Te groot denken in het begin betekent ellende later • Samenwerking tussen verenigingen is lastig in Tzummarum (ieder voor zich)

Ronde 3: Stemmen

Na het bespreken van beide scenario's brak het moment aan om te inventariseren of er al een voorkeursscenario was en of er mogelijk ook consensus was over het perspectief van de sporthal. De deelnemers hebben unaniem gestemd op scenario 2 als meest toekomstbestendig scenario. De uitkomsten van de sessie zijn eerst nog onder embargo.

Actiepunten

Tijdens de bijeenkomst kwamen een aantal actiepunten naar voren:

Wie	Wat	Wanneer
Alle deelnemers	<ul style="list-style-type: none"> • Achterban informeren over nieuwe inzichten • Nadenken over de te nemen besluiten 	Zeer korte termijn
Alle deelnemers	Een nieuwe afspraak plannen met alle partijen om afspraken te maken over het vervolg en de 'warme overdracht' te bespreken.	Over 2 tot 3 weken
Dorpsbelang	Dorp en verenigingen informeren over ontwikkelingen en meenemen in proces om te komen tot een andere invulling voor een ontmoetingsplek in het dorp even eventuele binnensport-accommodatie.	Langere termijn

Evaluatie

Het was een positieve maar vooral ook informatieve bijeenkomst waarbij alle feiten op tafel zijn gekomen. De deelnemers hebben het nut van deze bijeenkomst beoordeeld met een gemiddeld cijfer van 8,9 (op schaal 1-10, vraag 'Hoe nuttig vond u deze bijeenkomst?'). Daarnaast hebben de deelnemers

aangegeven dat zij het een prettige manier vonden om op deze manier met elkaar in gesprek te gaan en alle voors en tegens van beide scenario's te belichten. Opmerkingen waren onder andere:

“Het is goed om 'gedwongen' te worden tot nadenken over verschillende kanten van een casus”

“Open vizier, werken en denken aan constructieve oplossing.”

Er werd ook opgemerkt dat in dit geval er minder tijd besteed hoefde te worden aan het eerste analysegedeelte, omdat men al verder in het proces was.

Leerpunten

Naar aanleiding van onze eigen indruk en de evaluatieformulieren van de deelnemers, zijn de volgende leerpunten opgesteld:

Leerpunt	Omschrijving
De tijd	3 uren voor de serious game is een goede duur. We hebben nu wel langer pauze gehouden, vanwege de soep en broodjes tussendoor.
De ‘Het kan wel’ kaarten	De ‘Het kan wel’ kaarten zijn niet gebruikt. Dit was ook niet nodig, want het gesprek verliep positief en er werd constructief meegedacht. Wel vonden de deelnemers het een leuk spelelement.
De SWOT-kaarten	Het werkt goed om de deelnemers de kaarten zelf te laten invullen. Deze werden bij scenario 1 goed gebruikt. Echter bij scenario 2 wat minder, omdat niet iedereen goed bij het speelbord kon.
Speelstukken	Het stemmen op een voorkeursscenario met de speelstukken werkte ook dit keer verrassend goed. Iedereen bleek het unaniem eens met elkaar en dat was niet de verwachting. Hierdoor leek er ook een soort van opluchting te zijn dat ze nu eindelijk een keuze konden gaan maken. Er zijn geen fiches gebruikt voor geld dit keer, maar wel een businesscase uitgewerkt. Dit werkte goed voor het gesprek.
Ronde 1	In dit geval werkte de situatieschets goed, maar deze duurde wel wat te lang. Met name Dorpsbelang vond dat dit wel korter kon en dat men ‘huiswerk’ had moeten krijgen om vast de uitgangssituatie te kennen en dat het daarna alleen nog maar kort zou hoeven gaan over wat er mogelijk was veranderd.
Ronde 2	In dit geval waren er maar twee scenario's maar die sloten erg goed aan bij het dilemma en werden goed uitgespeeld door middel van de SWOT-analyse en een businesscase.
Spelbord	De deelnemers kunnen zelf het bord niet altijd even goed zien. Twee deelnemers deden de suggesties om eventueel ook een digitaal spelbord te maken.

Bijlage 4 – Testsessie Harlingen

Op 8 oktober 2018 voerden we de een testsessie uit in Harlingen binnen het thema Lokale basisvoorzieningen voor Zorg en Welzijn. Aanleiding voor de sessie is dat er een idee was aangedragen voor de uitbreiding van 'ouderencafé De Zilveren Spijker' in MFC Het Vierkant in de gemeente Harlingen. De gemeente wilde hier niet meteen budget voor toekennen, maar eerst breed inventariseren waar eigenlijk behoefte aan is in Harlingen als het gaat om voorzieningen voor ouderen. Is er behoefte aan 1 algemene voorziening? Of uitbreiding van verschillende locaties? Of moeten bepaalde voorzieningen worden uitgebreid naar een bredere doelgroep, namelijk kwetsbare inwoners.

Het doel van de testsessie is inventariseren welke behoeften er in Harlingen zijn rondom een algemene voorziening voor ouderen en met elkaar scenario's ontwikkelen voor de toekomst.

Deelnemers

- Seniorenconsulent/vrijwilliger
- Commissielid ouderenpartij HOOP
- Bestuurslid platform senioren Harlingen
- Initiatiefnemer creatieve hotspot Oosterpark
- Netwerk van de OA/Vrijwilliger
- Ouderenadviseur De Skule Welzijn en ouderencafé De Zilveren Spijker
- Beleidsmedewerker sociaal domein gemeente Harlingen
- Ouderenadviseur Welzijnsorganisatie, crea-café kerk
- Waarnemend directeur De Skule Welzijn & teamleider gebiedsteam

Uitkomsten

Ronde 1: Situatieschets

Als start zijn een aantal demografische cijfers en prognoses op het gebied van vergrijzing, krimp, gemiddelde leeftijd en eenzaamheid met elkaar gedeeld. Ook zijn via een SWOT de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen voor ouderen in Harlingen in kaart gebracht.

Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Grote sociale cohesie • MFC Het Vierkant met de activiteiten die er georganiseerd worden • De inzet van vrijwilligers is op dit moment groot • Veel sociale controle • De gemeente staat open voor burgerparticipatie • Er is een telefooncirkel • Groot en sterk verenigingsleven • Veel vrijwilligers- 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is geen supermarkt meer in de Oosterparkwijk • Financieel is niet altijd alles haalbaar/projecten zijn niet levensvatbaar als ze niet financieel ondersteund worden • Lage inkomens en laag opleidingsniveau. Daar moet rekening mee worden gehouden • Weinig laagdrempelige ontmoetingsplekken • Voorzieningen liggen soms te ver 	<ul style="list-style-type: none"> • Positieve insteek voor ouderen als groep, nieuwe woorden introduceren • Deze serious game biedt kansen • Nieuwe sociale initiatieven die net van de grond zijn gekomen • De gemeente Harlingen stelt geld beschikbaar • Er is denkkraft • Digitalisering 	<ul style="list-style-type: none"> • Krimp, ontgroening en vergrijzing • De afstand tot voorzieningen neemt toe en de mobiliteit neemt af voor ouderen • Slechte bestrating, stoepen slecht begaanbaar en gevaarlijk • Hokjesdenken. Zorg ervoor dat ouderen niet alleen met andere ouderen omgaan, maar ook met jongeren • Digitalisering • Eenzaamheid • Individualisering

organisaties <ul style="list-style-type: none"> • Een goede sociale infrastructuur • Actieve kerken in Harlingen 	weg <ul style="list-style-type: none"> • MFC Het Vierkant is niet laagdrempelig genoeg en is niet gezellig • De gemeente weet niet goed wat er nodig is en hoe dat georganiseerd moet worden 		<ul style="list-style-type: none"> • Veel verantwoordelijkheden worden bij burgerinitiatieven neergelegd • Aantal vrijwilligers loopt terug • Vergrijzing in combinatie met meer eigen verantwoordelijkheid • Zoutwinning voor de haven van Harlingen • Te weinig visie binnen politiek
--	--	--	--

Ronde 2: Ideeën

Na de SWOT-analyse kregen alle deelnemers twee ideeën-kaarten. Hier konden ze ideeën opschrijven om de situatie van ouderen in Harlingen te verbeteren. Dit mocht van alles zijn. De SWOT-kaarten konden worden ingezet om kritiek te leveren op elkaars idee, maar dit gebeurde niet.

Idee	Omschrijving
Bestrating verbeteren	Bestrating in de hele gemeente Harlingen verbeteren en structureel blijven nakijken.
Van onderop werken	Het beleid van de gemeente moet aangepast worden aan deze tijd. Meer vraag gestuurd, bijvoorbeeld input vanuit de seniorenconsulente en enquêtes/de wijkschouw. Hier moet ook echt wat mee gedaan worden.
Wijkschouw verbeteren	De Wijkschouw moet verbeterd worden. Problemen of reparaties in de wijk moeten sneller worden opgepakt en er moet worden teruggekoppeld wanneer het door de gemeente wordt opgepakt. Ook moet ervoor worden gezorgd dat er meer mensen op af komen.
Communicatie met gemeente	De drempel voor contact met de gemeente Harlingen is te hoog. Dit zou op een andere manier georganiseerd kunnen worden.
Mobiliteit ouderen verbeteren	De mobiliteit van ouderen vergroten door het bustraject door Harlingen om te leggen of door een klein busje in te zetten (belbus?). Gevaar is dat er te weinig gebruik van wordt gemaakt.

Platform voor ouderen	Een platform waarop ouderen hun behoeften kunnen delen bijvoorbeeld uitjes, vervoer. Vrijwilligers of andere mensen kunnen zich dan inschrijven op de behoeften van de ouderen. Kan dit aansluiten op Seun & Steun? Daar kun je slechts 1 keer per jaar een aanvraag doen.
Vervoersapp voor ouderen	Het ontwikkelen van een vervoersapp voor toekomstige ouderen.
Cursus vrolijk ouder worden	Tijdens deze cursus worden ouderen bekend gemaakt met de voorzieningen, hulp en mogelijkheden die er voor ouderen zijn.
Supermarkt in Oosterparkwijk	Een extra supermarkt voor de Oosterparkwijk.
Meer bankjes voor ouderen	Het neerzetten van meer bankjes in heel Harlingen in samenspraak met de ouderen in de gemeente Harlingen.
Integrale visie gemeente	De gemeente moet over een integrale visie na gaan denken. Welke organisaties zijn actief en wat doen ze voor ouderen? Wat ontbreekt er nog? Hoe is het met de spreiding van voorzieningen gesteld?
Woonvormen	Het ontwikkelen van andere woonvormen die geschikt zijn voor ouderen, bijvoorbeeld woongroepen of hofjes.
Ontmoetingsplek voor jong en oud	Inspirerende ontmoetingsplek voor jong en oud. Met theater, kunst en muziek (bijvoorbeeld in de oude school).
MFC Het Vierkant aanpassen	MFC Het Vierkant aanpassen tot een wijkgebouw dat meer sfeer heeft, gezelliger en laagdrempeliger is.
Idee- en wenspunten en sjanteruurtje	Idee- en wenspunten in op verschillende plekken in Harlingen en een sjanteruurtje (zeuruurtje) bij een ambtenaar van de gemeente Harlingen.
Sociale infrastructuur	Initiatieven verbinden. Opzetten van een knooppuntenstructuur voor het delen van informatie over activiteiten, de samenhang vergroten en het ontwikkelen van een sociale infrastructuur.
Mens-vriendelijke-gemeente	Beleidsmatig kijken wat er op de gemeente afkomt, bijvoorbeeld op het gebied van dementie. Nagaan hoe de samenleving voor die mensen moet worden ingericht.
Zingeving op recept	Huisartsen die niet medisch alles oplossen, maar doorverwijzen naar bijvoorbeeld een sportclub, ouderenvoorzieningen, enz.

Ronde 3: Scenario's en Stemmen

Het grote aantal ideeën werd in deze ronde ondergebracht in 4 scenario's waar de deelnemers op konden gaan stemmen. Eigenlijk waren dit meer thema's dan scenario's. De stemronde ging dan ook vooral over waar men mee moest beginnen.

Thema	Omschrijving
1. Vervoer & Mobiliteit	<p>Dit scenario heeft betrekking op alle ideeën die met vervoer en de mobiliteit van ouderen te maken hebben. Er is behoefte aan een vindbare en laagdrempelige vervoersdienst zoals een busdienst of belbus of Uber-taxi.</p> <p>Het idee komt naar voren om een (online?) platform op te zetten waar alle activiteiten voor ouderen overzichtelijk zijn weergegeven.</p>
2. Ruimtelijke Visie (4 stemmen)	<p>Er ontbreekt in Harlingen een integrale visie voor ruimtelijke ordening waarbinnen ook het beleid voor ouderen een plek krijgt. Welke organisaties zijn actief? Wat ontbreekt er nog? Hoe zit het met de spreiding van voorzieningen (zoals bijvoorbeeld supermarkten) en activiteiten? Ook is er gesproken over rustpunten en woonvormen voor ouderen.</p>
3. Ontmoetingsplek / hotspot kunst, cultuur en activiteiten	<p>Er is behoefte aan een laagdrempelige ontmoetingsplek voor ouderen, waar ook andere leeftijdsgroepen komen. Eenzaamheid is namelijk niet alleen iets speelt dat bij ouderen en de menging met verschillende leeftijdsgroepen kan juist heel positief werken.</p> <p>Denk aan een plek met activiteiten, kunst muziek en theater. Er zijn echter al verschillende locaties waar dingen gebeuren. Hoe verhouden die zich met elkaar? Er zijn nu veel activiteiten versnipperd per wijk, maar er is te weinig animo om regelmatig iets te organiseren. Moet er in de toekomst iets komen per wijk of juist voor heel Harlingen (in dat laatste geval is vervoer erg belangrijk)?</p> <p>Het is nodig om meer inzicht te krijgen in de behoeften. Er moet via een vervolgsessie meer input worden opgehaald over waar behoefte aan is, wat er al is en op welke locaties er al iets is.</p>
4. Ophalen input (4 stemmen)	<p>Haal input, wensen en idee van de bewoners op. De gemeente gaat daarna samen met de bewoners om tafel om te onderzoeken</p>

	<p>of het uitgevoerd kan worden.</p> <p>Onderliggende ideeën:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ideeënbus per locatie in wijk • Sjanteruurtje (zeuruurtje) • Gebruik info uit de wijkenquêtes
--	---

Actiepunten

Tijdens de bijeenkomst kwamen een aantal actiepunten naar voren:

Wie	Wat	Wanneer
-	Ophalen van input, wensen en ideeën bij de bewoners.	Korte termijn
-	Het organiseren van een sessie 2.0 om de thema's verder uit te werken en concreter te maken. Eerst moet er helder in kaart worden gebracht: Welke organisaties zijn er allemaal actief, en waar? Wat ontbreekt er nog?	Korte termijn
Gemeente	Het ontwikkelen van een integrale visie met input van bewoners die in de gemeente Harlingen leven.	Lange termijn
-	Inventariseren bij Seun & Steun wat er voor mogelijkheden op dit moment zijn voor ouderenvervoer en of dit uitgebreid moet worden.	Lange termijn
-	Start met online platform voor activiteiten en vervoer. Sommige ouderen zijn goed met smartphone en tablet. Voor anderen moet er een andere manier zijn om aan informatie te komen OF een cursus starten om dit te leren.	Lange termijn

Evaluatie

De deelnemers aan de serious game in Harlingen hebben het nut van deze bijeenkomst beoordeeld met een gemiddeld cijfer van 7,8 (op schaal 1-10, op de vraag 'Hoe nuttig vond u deze sessie?'). Bovendien gaven de deelnemers aan dat er op een gelijkwaardig en betrokken manier gebrainstormd kon worden over het onderwerp. Gedachten en ervaringen konden op een open manier met elkaar worden gedeeld. De vraag 'Hoe leuk vond u deze sessie?' is door de deelnemers beoordeeld met een 8,6. Er was ruimte voor verbetering wat betreft de indeling van de tijd. Men gaf aan dat de scenario's en actiepunten niet meer helder voor de geest stonden, dus het nasturen van een verslag kan in de toekomst zeker nuttig zijn!

Een aantal opmerkingen van deelnemers waren:

*"Een leerzame manier om te brainstormen over het onderwerp.
De groep was heel divers en daardoor denk ik dat er toch veel uitgekomen is".*

*"Gelijkwaardigheid, respect, overzichtelijk, to the point, snel een groepsgevoel
i.p.v partijen tegenover elkaar."*

*"De middag vloog om! Het was leuk omdat het spel inspireert, en nuttig omdat er zoveel
gedachten en ervaring worden gedeeld."*

Leerpunten

Naar aanleiding van onze eigen indruk en de evaluatieformulieren van de deelnemers zijn de volgende leerpunten opgesteld:

Leerpunt	Omschrijving
Brainstormsessie	<ul style="list-style-type: none">• Deze sessie zat nog heel erg in de beginfase en was eigenlijk meer een brainstorm. Daardoor werden de SWOT-kaarten minder gebruikt. Een conclusie was dat er eigenlijk een vervolg gespeeld zou moeten worden waarin alle verenigingen en locaties meer specifiek in beeld zijn en deze partijen ook allemaal aan tafel zitten. In dat geval zouden de SWOT-kaarten van deze sessie gebruikt kunnen worden als input.• Het maken van de SWOT-analyse was nuttig, maar duurde wel erg lang. In dit geval was er zoveel input dat er niet genoeg ruimte was.
Routes	<ul style="list-style-type: none">• Nu hebben we eigenlijk niet gestemd op scenario's maar meer op thema's. Misschien moeten we dat aanpassen op het spelbord. Voor een casus in de beginfase moet het mogelijk zijn om een meer uitgebreide SWOT te doen en thema's te formuleren i.p.v. scenario's. Daarna worden alsnog weer actiepunten ingevuld.• Bij een casus in een verder gevorderd stadium, waar men knopen kan doorhakken over fusies, sluiting, verdeling van budget (zoals bij Weidum) of verdeling van leerlingen (zoals bij Dreamsessie Onderwijs) is het handig om scenario's op te stellen d.m.v. het verdelen van fiches of met de

	<p>ideeën-kaarten en hier vervolgens op te stemmen. Het is ook mogelijk om een rollenspel te doen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eigenlijk moeten er verschillende 'routes' komen op hetzelfde spelbord.
Spelkaarten	<ul style="list-style-type: none"> • We moeten lege SWOT-kaarten leveren waar mensen op kunnen schrijven en een aantal voorbeeld-kaarten met generieke SWOT-punten. • De het-kan-wel-kaarten zijn nu niet gebruikt. Zij passen beter bij een project dat in een verdere fase zit. • Het neerzetten van de ideeën-kaarten werkte wel goed, maar de houdertjes moeten stabiel en er moet meer ruimte zijn om op de kaart te schrijven.
Spelleider	<ul style="list-style-type: none"> • De spelleider moedigt aan om locaties op de kaart te tekenen. Bijvoorbeeld als men het heeft over een mogelijke locatie, een bepaalde wijk of een voorziening die is gesloten. Er moeten dus stiften zijn en monopolie-huisjes om locaties aan te geven. • Uitleg SWOT kan duidelijker. Niet iedereen weet wat een SWOT is. SWOT ook duidelijker in context van casus plaatsen. Daarnaast vragen of iedereen de opdracht heeft begrepen. Wellicht stapje voor stapje (eerst sterkten, daarna pas zwakten). • Uitleg spel en kaarten kan duidelijker. • Vaker tijdsbestek noemen om het tempo erin te houden • Deelnemers meer laten bewegen?! Beweging stimuleert creativiteit. SWOT kan bijvoorbeeld ook worden gedaan door allemaal post-its op een poster te laten plakken die aan de muur hangt. • De achtergrond van deelnemers kan beter worden ingezet. Vaker vragen wat anderen van een reactie van iemand vinden.
Spelbord	<ul style="list-style-type: none"> • Misschien kunnen we het spelbord vormgeven als een soort ganzenbord waar je bepaalde vakken kunt overslaan al naar gelang de behoefte. In de spelregels moet staan hoe lang ieder vakje duurt zodat je weet hoeveel tijd je nodig hebt. • Uit de vormgeving moet helder blijken wat een SWOT is. • We kunnen van het spelbord beter een A1-formaat maken in plaats van een A0-formaat. Dan kan iedereen er beter bij.

Bijlage 5 – Testsessie Wijnaldum

Op 8 november 2018 is in Wijnaldum een testsessie georganiseerd in Wijnaldum binnen het thema sociaal-culturele voorzieningen. Aanleiding voor de sessie is het idee om de functionaliteit van het dorpshuis uit te breiden naar MFC. In aansluiting hierop zijn er al een aantal initiatieven: het gebiedsteam van de gemeente Harlingen heeft sinds kort spreekuur in het dorpshuis en er zijn al plannen voor verbouwing. De wens van het dorpshuis is om ruimte te bieden voor bijvoorbeeld een huisarts, fysio en tandarts. De vraag is: waar heeft Wijnaldum behoefte aan? Wat hebben ouderen in het dorp nodig om langer thuis te kunnen blijven wonen?

Het doel van de sessie is om met open vizier na te denken over wat Wijnaldum nodig heeft als het gaat om voorzieningen voor zorg en sociale activiteiten.

Deelnemers

- Dorpsbelang
- Dorpshuis
- Inwoner a (65+)
- Inwoner b (65+)
- Inwoner c (30+)
- Inwoner d (50+)
- Fysiotherapeut
- Gebiedsteam
- Wethouder

Uitkomsten

Ronde 1: Situatieschets

Als start zijn een aantal demografische cijfers en prognoses op het gebied van krimp met elkaar gedeeld. Daarna is met de deelnemers het voorzieningenniveau van vroeger en nu besproken. Ook zijn via een SWOT de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen voor Wijnaldum in kaart gebracht.

Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Rust • Centrale ligging tussen Harlingen, Franeker en Sexbierum waar veel voorzieningen zijn. • Veel verenigingen (15) en vrijwilligers. • De inwoners zijn doeners: veel activiteiten in het dorp. • Open mentaliteit • Mooie omgeving: 	<ul style="list-style-type: none"> • Veel nieuwkomers • Voor mensen van buiten is het moeilijker om ertussen te komen. • Er is geen fietspad naar de school in Midlum, is gevaarlijk voor jonge kinderen. Het fietspad wordt de komende tijd aangelegd. • Verlies van de school. De school was een ontmoetingsplek. Ook andere 	<ul style="list-style-type: none"> • Het fietspad naar school (Midlum) dat wordt aangelegd. • Nieuwbouw door inbreiding. Er zijn plannen voor sloop van woningen, in de plaats daarvan nieuwbouw. Moet goed geïntegreerd worden in het dorp. • Goed functionerend dorpsbelang, als centraal punt. • Meer samenwerking tussen 	<ul style="list-style-type: none"> • Eenzaamheid ouderen. Niet iedereen is mobiel, niet iedereen durft naar het dorpshuis. Eenzaamheid kan een bedreiging zijn maar het moet ook niet direct geproblematiseerd worden, want er is ruimte genoeg in het dorp en er zijn genoeg gelegenheden om elkaar laagdrempeliger te ontmoeten. Discussiepunt aan tafel: is dat wel echt zo? • Te weinig vrijwilligers. Bestuursleden zijn er steeds minder. • Ontgroening en vergrijzing. • Stigma voor binnenlopen spreekuur gebiedsteam dorpshuis (straks zien ze me). Kun je oplossen door

<p>uitzicht en natuur.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saamhorigheid • Nieuwe gezinnen met kinderen zijn de laatste jaren in het dorp komen wonen. • Jeugdsoos. • Veilig. 	<p>voorzieningen zijn verdwenen. De ziel is uit het dorp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De jeugdcommissie is gestopt met activiteiten. Er zijn nog wel dingen die samen met Midlum worden gedaan. • Slechte bereikbaarheid OV. Er is wel een bushalte maar die is voor de belbus en die wordt niet gebruikt. Niemand belt, men vraagt zich af of er wel behoefte is. • Verkeer/auto's vrachtauto's. • Minder vrijwilligers. • Eenzaamheid onder ouderen. 	<p>verenigingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meer voorzieningen in het dorps huis: Omtrent van dorps huis naar een MFC. Door de verbouwing kunnen er verschillende voorzieningen in het dorps huis worden opgenomen. Moet flexibel ingericht worden, zodat het gedeeld kan worden (sprekruur dokter/fysio/tand arts op verschillende momenten in dezelfde ruimte). • Er is subsidie voor verbouwen dorps huis • Combineren van activiteiten in het dorps huis voor beter gebruik/laagdrempeligheid (soos/gebiedsteam/klantcontact centrum). 	<p>activiteiten te combineren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afstand tot voorzieningen neemt toe. • Sluiting van voorzieningen gaat ten koste van de ontmoetings-plekken. • Veel verenigingen maar nog weinig ruimte voor samenwerking tussen de verenigingen. Verenigingen staan hier niet voor open. • Dorps huis en kaatsverenigingen (met clubhuis) op verschillende locaties. Handiger om alles op één plek te hebben en voorzieningen te delen? • Te eenzijdig focussen op zorgdiensten is niet goed, je moet het dorp een breder aanbod bieden, het samen zijn. Het één moet niet ten koste gaan van het andere. • Vrachtauto's zijn een bedreiging voor inwoner a en b. De gemeente weet ervan en is ermee bezig.
--	--	---	--

In Ronde 2: Ideeën en scenario's

Na de SWOT-analyse kregen alle deelnemers twee ideeën-kaarten. Hier konden ze ideeën opschrijven om de situatie van Wijnaldum te verbeteren. Dit mocht van alles zijn. De SWOT-kaarten konden worden ingezet om kritiek te leveren op elkaars idee, maar dit gebeurde niet.

Wie	Idee
Wethouder	<ul style="list-style-type: none"> • Wijnaldum kan dorpsbudget inzetten. Dit budget is vrij te besteden door het dorp zelf. • De communicatieadviseur van de gemeente Harlingen kan Wijnaldum ondersteunen.
Inwoner d	<ul style="list-style-type: none"> • Carpoolpalen installeren in het dorp. Er zijn dan drie palen nodig i.v.m. routes. Mensen kunnen elkaar bij zo'n paal oppikken om naar een voorziening te gaan. In plaats van de belbus. • Een plek organiseren waar vraag en aanbod binnen het dorp samen kan worden gebracht. Voor kleine diensten in het dorp. Deels ruildienst. Er is op dit moment al een mogelijkheid via Facebook, maar dit kan beter georganiseerd worden. • Pakjes ophaal- en afhaalpunt. • Eens per maand een gezamenlijke maaltijd organiseren in het dorpshuis. De kerk doet het op dit moment één keer per jaar.
Inwoner c	<ul style="list-style-type: none"> • Bibliotheek in het dorpshuis (de kleine bieb: zelf uitruil van boeken organiseren). • Kleine winkel in het dorpshuis (lieft met lokale producten).
Dorpsbelang	<ul style="list-style-type: none"> • Betaalde kracht in het dorpshuis die verschillende activiteiten opzet, zoals in Oosterbierum..
Fysiotherapeut	<ul style="list-style-type: none"> • Winkel in het dorpshuis • Fysiotherapeut in het dorpshuis. Als de fysio er is kan deze ook koffie voor anderen zetten. Zo heb je meteen een koffieochtend.
Inwoners a en b	<ul style="list-style-type: none"> • Betere verspreiding (dorps)krant. Kranten ook buiten de bebouwde kom bezorgen.
Gebiedsteam	<ul style="list-style-type: none"> • Organiseren dat generaties elkaar ontmoeten. Bijvoorbeeld ouderen lezen met kinderen. • Gebiedsteam combineren met andere activiteiten in het dorpshuis zodat het gebiedsteam niet de enige activiteit is in het dorpshuis. Is slim om te voorkomen dat mensen zich bekeken voelen. Een mogelijkheid zou zijn om het te koppelen aan de bejaardensoos. Het gebiedsteam is nog niet goed bekend bij alle bewoners. Hier moet iets aan gedaan worden. • Uitrui moestuinoopbrengsten als een soort markt in het dorpshuis.
Dorpshuis	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbreiding naar meerdere functies voor het dorpshuis. • Toegankelijker dorpshuis, niet alleen als er activiteiten zijn.

Tijdens de pauze zijn de deelnemers van de bejaardensoos gevraagd om te stemmen op de SWOT en de ideeën. Iedere deelnemer heeft 5 stemmen gekregen en kan op ieder onderdeel van de SWOT een stem uitbrengen door een sticker te plaatsen op de flip-overs waar de punten zijn samengevat.

Na de pauze werkten we middels een discussie de ideeën verder uit tot thema's en richtingen.

Thema/richting	Omschrijving
Vaste kracht aanstellen in het dorpshuis.	<p>De groep vindt dit een goed idee, maar er moet heel goed over nagedacht worden. Hij staat al als optie in de visie, er is nu nog geen ruimte voor in de exploitatie. Het is wellicht goed als het bestuur van het dorpshuis doorpakt op dit onderwerp. Het bestuur moet dan goed weten wat zij willen, welk profiel zij zoeken. En hoe wordt het werkgeverschap geregeld? Daarna op zoek naar een goede kandidaat, bijvoorbeeld via 'Harlingen Werkt'. Er is discussie over de rol. Runnen van het dorpshuis maar ook inhoudelijk activiteiten opzetten?</p> <p>De afgevaardigde van het dorpshuis brengt het in het bestuur en dorpsbelang ondersteunt.</p>
Twee keer per week een fysio	Nodig: ruimte en klanten. Misschien de communicatiekracht van de gemeente erbij halen?

Combineren spreekuur gebiedsteam en sociale activiteiten.	De sessieleider oppert dat het zou mooi zijn als de communicatie-medewerker van de gemeente kan ondersteunen bij het verbeteren van de bekendheid van het gebiedsteam en het combineren van het gebiedsteam met sociale activiteiten. Bibliotheek in het MFC, ruilavond in het MFC voor speelgoed etc.
Carpoolpalen	De groep is het ermee eens dat het idee van de carpoolpalen uitgevoerd kan worden. Het idee is om twee of drie palen te plaatsen. Er is communicatie nodig over het doel en gebruik van deze palen.
Dienstenruil: organiseren van vraag en aanbod	Hoe regel je dat vraag en aanbod bij elkaar komen? Via de sociale media, website dorp, prikbord in dorpshuis (bij deur plaatsen zodat het toegankelijker is) en twee borden in het dorp. Er is een beheerder nodig. Kan de communicatieadviseur van de gemeente hier tips over geven?
Verspreiding krant	De bezorging van de krant is een probleem voor de buitenbewoners. Kan er vanuit het dorp een dienst voor opgezet worden?

Vanuit deze ideeën zijn 3 thema's opgesteld:

1. MFC
2. Dienstenruil en carpoolen
3. Beter verspreiden van de krant

Ronde 3: Stemmen

Tijdens ronde 3 is unaniem gestemd op thema 1: MFC. Eigenlijk was het nuttiger geweest om thema 1 onder te verdelen in verschillende ontwikkelrichtingen (scenario's), en daarop te stemmen.

Actiepunten

Tijdens de bijeenkomst kwamen een aantal actiepunten naar voren:

Wie	Wat	Wanneer
Dorpshuis en dorpsbelang	Vaste kracht	Korte termijn
Sessieleider	Vragen of de wethouder of de communicatiemedewerker van de gemeente Harlingen iets kan doen aan de bekendheid van het gebiedsteam (zie 4), het combineren van het spreekuur gebiedsteam en sociale activiteiten (zie 4), eventuele uitbreiding/nieuwe diensten in het dorpshuis zoals fysio (zie 2) en het organiseren van vraag en aanbod in het dorp (zie 6).	Korte termijn

Dorpshuis en fysiotherapeut	Fysiotherapeut in het gebouw.	Lange termijn
Inwoner d	Alle ideeën van vandaag verspreiden op de Facebookpagina van het dorp.	Korte termijn
-	Carpoolpalen, idee verder uitwerken? Zet idee in Facebookgroep.	Korte termijn

Evaluatie

De deelnemers die betrokken waren bij de serious game in Wijnaldum hebben het nut van deze bijeenkomst beoordeeld met een gemiddeld cijfer van 8 (op schaal 1-10, op de vraag 'Hoe nuttig vond u deze sessie?'). Daarnaast hebben de deelnemers aangegeven dat de serious game een leuke interactieve manier is om gedachten te vormen en gezamenlijk ideeën te ontwikkelen. Ook activeert het bewoners in de gemeenschap. De deelnemers aan de serious game hebben de vraag 'Hoe leuk vond u deze bijeenkomst?' met een 7,8 gescoord.

"Er is niet uitgekomen wat ik verwacht had. Meer uitleg nodig."

"Leuke uitwisseling van ideeën"

Leerpunten

We hebben een groot aantal leerpunten naar aanleiding van de sessie in Wijnaldum. Dit was volgens ons gevoel de minst geslaagde sessie tot nu toe. De discussie voelde eenzijdig en er kwamen weinig scenario's naar voren. Dit kwam vooral omdat er twee deelnemers waren die de opdracht niet goed begrepen, andere verwachtingen hadden en eigenlijk niet goed mee konden/wilden doen. Dit frustreerde de discussie en de sessieleider speelde hier niet goed op in. Er waren wel wat leuke ideeën en de actielijst hebben we eindelijk goed ingevuld. Een aantal leerpunten zijn:

Leerpunt	Omschrijving
Tussendoor stemmen	Het nadeel van tussendoor stemmen was dat de discussie over de ideeën niet direct kon worden doorgezet, misschien zou het dus toch beter zijn om volgende keer aan het einde een stemronde te doen over ideeën en scenario's.
Het maakt veel uit wie de deelnemers zijn.	Er hoeft maar 1 persoon te zijn die niet goed mee kan komen of de boel frustriert, om de hele dynamiek van de groepsdiscussie negatief te beïnvloeden. De serious game heeft rondom de deelnemers een spelregel nodig: discussie op hoog tempo kunnen volgen, aan inhoud kunnen/willen bijdragen, enthousiast zijn om mee te doen.
Vorbereiding	Op basis van de voorgesprekken bleek dat er voor- en tegenstanders waren van het idee 'MFC'. Nu bleek ineens iedereen voorstander te zijn en hadden we dus het spel kunnen inzetten als uitwerking van een

	businesscase i.p.v. meer algemene brainstorm.
Spelbord en spelelementen	De deelnemers maakten weinig tot geen gebruik van de spelkaarten. Misschien moet de sessieleider de deelnemers meer aan het werk zetten.
SWOT-kaarten	<p>Het invullen van de SWOT-kaarten ging dit keer beter dan tijdens de testsessie in Harlingen. Dus houden als spelregel: schrijf de SWOT-punten op de kaarten. De spelleider gaat de deelnemers af met de vraag 'wat zijn sterke punten aan [...], maar stimuleert een tussentijdse discussie waarbij ook andere deelnemers input kunnen geven en misschien om meer ideeën komen.</p> <p>Eigenlijk willen we dat mensen de SWOT-kaarten gebruiken tijdens het moment van ideeën op de kaart of verdelen, tijdens de Dreamsessie. Onderwijs ging dit goed: de deelnemers speelden de kaarten als commentaar op de andere spelers.</p>
Spelbord	Het spelbord zag er mooi uit, maar was wel een beetje druk. Meer aandacht besteden aan een duidelijke route met ook een 'vakje' voor het stemmen en opdracht 'gebruik SWOT-kaarten'.

Bijlage 6 – Testsessie Franeker

Op 21 november 2018 is in Franeker een testsessie georganiseerd voor de serious game in Franeker binnen het thema (basis)onderwijs. De aanleiding van de testsessie zijn vraagstukken op het gebied van onderwijs en huisvesting in Franeker. Eén school heeft te kampen met een tekort aan ruimte, terwijl er andere basisscholen in Franeker zijn die leegstand hebben. Bovendien zullen volgens de bevolkingsprognoses leerlingenaantallen in de toekomst nog verder dalen.

Het doel van de testsessie is inventariseren wat de wensen zijn van schoolbesturen op het gebied van huisvesting en samen nadenken over welke mogelijke oplossingen er zijn.

Deelnemers

- Openbare basisschool (School 1)
- Basisschool voor speciaal onderwijs (School 2)
- Basisschool voor speciaal onderwijs (School 3)
- Christelijke basisschool (School 4)
- Christelijke basisschool (School 5)
- Katholieke basisschool (School 6)
- Stichting Christelijk basisonderwijs (Stichting 1)
- Stichting Katholiek basisonderwijs (Stichting 2)
- Stichting openbaar basisonderwijs (Stichting 3)
- Wethouder

Uitkomsten

Ronde 1: Situatieschets

Als start zijn een aantal demografische cijfers, normen en prognoses op het gebied van leerlingenaantallen met elkaar gedeeld. Ook is het aantal basisscholen in Franeker in kaart gebracht. Via een SWOT-analyse zijn de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen voor basisscholen in Franeker in kaart gebracht.

Tijdens de SWOT-analyse kwam naar voren dat de basisscholen met ruimteoverschot eigenlijk geen overschot hadden. Deze ruimtes worden verhuurd of inmiddels zelf gebruikt, of er zijn plannen om deze in te zetten in de (nabije) toekomst. De basisscholen hebben allemaal bepaalde ambities op het gebied van onderwijs, verbreding of combinatie met kinderopvang voor de toekomst. Dit heeft ook invloed op de huisvesting.

De meeste basisscholen bleken vrij tevreden met hun huisvesting, al was er wel onvrede over de verkeerssituatie bij enkelen. Er is maar één school die al jarenlang kampt met serieus ruimtegebrek. De huidige situatie waarbij er twee locaties zijn voor onderbouw en bovenbouw is niet wenselijk. De andere basisscholen stemmen in met het probleem van de school met ruimtegebrek en benadrukken dat hier een oplossing voor moet worden gevonden. Het 'uitruilen' met een andere school of gebruiken van lokalen van andere basisscholen blijkt geen wenselijke optie. Door het te hebben over sterke punten, zwakke punten, kansen en bedreigingen kwamen een paar ideeën voor verbetering al automatisch aan de orde. In de volgende ronde gingen we hier verder op door.

Sterkten	Zwakten	Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none">• Gemeenschaps-gevoel.• Als school zijn we erg betrokken bij de kinderen en de ouders.• Als school zijn wij constant in	<ul style="list-style-type: none">• De verkeerssituatie rond de school.• In de wijk	<ul style="list-style-type: none">• De krimp kan ook een kans zijn, omdat basisscholen zich opnieuw moeten uitvinden, met veranderende	<ul style="list-style-type: none">• De verkeerssituatie rond de school.• 'Speelbal' versus eigen 'spel'. "We vinden het

ontwikkeling. <ul style="list-style-type: none"> • Er is divers onderwijs in gemeente Waadhoeke. • Het leerlingenaantal van de school groeit. • De samenwerking met een andere school. • Het gebouw maakt het mogelijk dat onderwijs aan zorg gekoppeld wordt. • Nieuw gebouw, is vernieuwd. • De ligging van de school is centraal. • Vernieuwend op het gebied van leren. • Goede zorg voor leerlingen. • Warme school met pit. • We zijn 4 jaar geleden uit het hoofdgebouw gegroeid, we kunnen eigenlijk niet doen wat we zouden willen. • Sterke school met verbinding met de ouders – ieder kind word gezien. • Vernieuwend & innovatief. • De gemeenschap. • De school is waarde gestuurd en betrokken. • Groei voor bepaalde basisscholen. 	is veel armoede aanwezig en veel gezinnen zijn in beeld bij de gebiedsteams <ul style="list-style-type: none"> • Problematiek neemt toe in de stad. • Het schoolgebouw is niet ingericht op waar men in de toekomst voor wil gebruiken. • Zit op 2 locaties. • Door ruimtegebrek geen werkbare situatie. • Speelruimte rond de school. • Het gebouw is ongeschikt om als opvang te dienen. 	omstandigheden. <ul style="list-style-type: none"> • De ontwikkeling van uniek onderwijstype. • Verder uitbouw van zorglocatie als school. • Goede huisvesting voor alle basisscholen, omdat nu één school dat niet heeft. • Goede en verschillende keuze aan onderwijs dichtbij. • Verdere uitbouw zorglocatie. • Eventuele fusie van Remiy 4. • Van onderwijs op 2 locaties, naar 1 locatie. • Werken naar een integraal voor 0 tot 12 jaar. • Onderwijs en zorgvraagstukken bij elkaar, samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. • Spreidingsmogelijkheden. • Eigenheid van basisscholen is belangrijk. • Goede huisvesting voor alle basisscholen. 	belangrijk dat we als basisscholen zelf kunnen meedenken over onze toekomst”. <ul style="list-style-type: none"> • Versnippering van expertise, op het snijvlak van onderwijs en zorg en speciale leerkrachten en zorg. • Krimp kan een bedreiging vormen omdat leerlingenaantallen dan teruglopen. • Leegstand van lokalen in basisscholen is zonde van de vierkantmeters. • Ontwikkelingen in de omgeving van de school: populatie/armoede. • Ongelijke kansen voor iedereen. • Verlies eigenheid en daarmee meerwaarde • Leegstand.
---	--	---	---

Ook is besproken of er nog andere ontwikkelingen zijn die van invloed zijn op het vraagstuk huisvesting van basisscholen.

Ontwikkelingen
<ul style="list-style-type: none"> • Krimp van leerlingen in de regio • Eventuele fusie van Remiy 4 • IKC (Integraal kindcentrum) • IKC (Integraal kindcentrum): 0 - 6 -12 opvoeding, onderwijs, ontwikkeling en ondersteuning • Samen in gesprek op zoek naar een oplossing

Ronde 2: Ideeën en scenario's

Na de SWOT-analyse kregen alle deelnemers twee ideeën-kaarten. Hier konden ze ideeën opschrijven om de situatie rond huisvesting van basisscholen Franeker te verbeteren. De SWOT-kaarten konden worden ingezet om kritiek te leveren op elkaars idee, maar dit gebeurde niet.

Ideeën
<ul style="list-style-type: none"> • Bij de grote basisscholen een leerlingenstop. • Kinderopvanglocaties zouden op een andere manier ingezet kunnen worden. Bijvoorbeeld door de lokalen die daar aanwezig zijn voor onderwijs in te zetten. • Nieuwbouw op het Westergo-terrein. • Het beschrijven van een visie op IKC (Integraal Kind Centrum). Er is een landelijk ontwikkeling op het gebied van IKC, waar de basisbasisscholen in de Franeker ook in mee willen. • De locatie van de school zal worden ingezet als expertisecentrum voor kinderen met zorgvraag. • Het opknippen van basisscholen is geen goed idee. • Mist opvang op de locatie en dan gaat het om kinderen in de leeftijd van 0 tot 12, hier moet een integraal aanbod voor komen, heeft dan nog steeds voldoende ruimte. • De verkeerssituatie rond de basisscholen moet aangepakt worden. • School met ruimtegebrek uitbreiden op de oude locatie. • Er zijn veel jonge gezinnen in de nieuwbouwwijk (Plan Zuid). Er zou één school kunnen verhuizen naar de Plan Zuid. Bijvoorbeeld school met ruimtegebrek. • Nieuwbouw op een andere locatie. • School met ruimtegebrek van twee locaties naar één locatie toe. • Er zou gewisseld kunnen worden tussen schoolgebouwen.

De ideeën zijn via een discussie verder uitgewerkt tot thema's. Binnen de thema's werden er verschillende scenario's geformuleerd. De scenario's zijn richtingen voor ontwikkeling die elkaar uitsluiten, terwijl de thema's aanvullend kunnen zijn op elkaar.

Thema	Scenario's
Verkeerssituatie rond basisscholen	
Verbreiding primair onderwijs (IKC)	<ol style="list-style-type: none"> 1. In de leeftijd van 0 tot 12 jaar. 2. In de leeftijd van 2 tot 12 jaar. 3. In de leeftijd van 4 tot 12 jaar.
Huisvesting basisscholen	<ol style="list-style-type: none"> 1. School met ruimtegebrek trekt in bij andere basisscholen. 2. Gebruik maken van kinderopvanglocaties. 3. Uitbreiding school met ruimtegebrek op huidige locatie + verbeteren verkeerssituatie. 4. Nieuwbouw op Westergo-terrein. 5. Nieuwbouw op een andere nieuwe locatie. 6. Nieuwe locatie in Plan Zuid A: Bij de Brug, B: Middenin de wijk

Ronde 3: Stemmen

De sessieleider vatte de discussie samen in thema's en scenario's en vroeg toen de deelnemers om te stemmen om de verschillende scenario's binnen thema 2 (verbreiding primair onderwijs) en thema 3 (huisvesting). Bij thema 2 stemden de deelnemers unaniem op Scenario 1: verbreiding primair onderwijs naar de leeftijd van 0 tot 12 jaar. Bij thema 3 stemden de deelnemers unaniem op Scenario 3: School met ruimtegebrek uitbreiden op huidige locatie. Daarbij volgden de meeste deelnemers eigenlijk de school met ruimtegebrek, die zelf aangaf een voorkeur te hebben voor dit scenario, vooral op de korte termijn.

Actiepunten

Tijdens de bijeenkomst kwamen een aantal actiepunten naar voren:

Wie	Wat	Wanneer
Alle basisscholen	Ambitiedocument opstellen waarin wordt gereflecteerd op visie op onderwijs, verbreiding (bv naar IKC) onderwijs en huisvesting.	Korte termijn
Gemeente	Prognoses demografische ontwikkeling leerlingen in kaart en kritisch kijken naar de normering voor ruimtebehoefte.	Korte termijn
School met ruimtegebrek	Onderzoek naar (tijdelijke) uitbreiding van school met ruimtegebrek op haar eigen locatie.	Korte termijn
	Structurele oplossing voor school met ruimtegebrek.	Lange termijn

Evaluatie

De deelnemers aan de serious game in Franeker hebben het nut van deze bijeenkomst beoordeeld met een gemiddeld cijfer van 7,5 (op schaal 1-10, op de vraag 'Hoe nuttig vond u deze sessie?'). Tevens hebben de deelnemers aangegeven dat ze de methode een goede manier vinden om over de problematiek na te denken, zijn of haar mening hierover na voren te brengen en uitleggen aan elkaar welke ambities er zijn. Bij de serious game in Franeker hebben de deelnemers de vraag 'Hoe leuk vond u deze sessie?' met een 7,7 beoordeeld.

“Goede manier om na te denken over de problematiek”

“persoonlijk zou ik graag nog wat directer naar een conclusie toe werken”

Leerpunten

Naar aanleiding van onze eigen indruk en de evaluatieformulieren van de deelnemers, zijn de volgende leerpunten opgesteld:

Leerpunt	Omschrijving
Deelnemers	De samenstelling van deelnemers was goed dit keer, ook al was er één school niet aanwezig. Het was een goede discussie en iedereen kon goed mee doen. Er werd door één van de deelnemers expliciet uitgesproken dat oud zeer achtergelaten werd.
Deelnemers	Het bleek wederom erg nuttig om alle basisscholen en de wethouder aan één tafel te hebben. Lijntjes konden heel direct worden getrokken en voor de medewerkers van de gemeente was het heel inzichtelijk om de ambities van de basisscholen te horen. Het geeft in één klap een helder beeld van de situatie en mensen spreken wensen en belangen uit die anders vaak voor elkaar worden ingevuld.
Spelelementen	Onderwijs is over het algemeen een gevoelig onderwerp. We hadden van te voren al gedacht dat de deelnemers misschien niet de fiches die stonden voor leerlingenaantallen wilden verdelen. Dat was inderdaad het geval. We hebben ervoor gekozen om de ideeën-kaarten in te zetten en grote fiches voor de locaties in te zetten. Die werden wel goed gebruikt. Voor het volgende spel kunnen we huisjes toevoegen die staan voor locaties, zodat voorstellen voor nieuwbouw, renovatie, sluiting of verplaatsing geïllustreerd kunnen worden.
Spelelementen	We hadden naar aanleiding van de normen voor huisvesting (huidige norm is $200 + 90 \times \text{aantal leerlingen}$) berekend of de basisscholen ruimte 'te kort' of 'overschot' van ruimte hadden op papier. Dit stond aangegeven per school op de kaart. Dit bleek wel handig te zijn voor de discussie, maar het bleek ook al snel niet te kloppen. Basisscholen bleken extra activiteiten te ontwikkelen, ruimtes te verhuren of bijvoorbeeld juist behoefte te hebben aan een

	bepaald type ruimte (zoals kantoorruimte, overleg ruimte, etc.). De fiches die we hadden voorbereid om het aantal beschikbare vierkante meters uit te beelden hebben we dus uiteindelijk niet gebruikt. Dat zou de discussie alleen maar frustreren.
Route	Doordat het ruimteoverschot door basisscholen niet als ruimteoverschot werd ervaren, hebben we gedurende de sessie de route/instek van de sessie aangepast. Het is belangrijk dat de sessieleider in staat is om gedurende de sessie in te spelen op wat er gebeurt aan tafel en van route te wijzigen. Dit vereist een grote mate van analytisch vermogen en flexibiliteit van de spelleider.
SWOT-kaarten	De SWOT-kaarten werden goed ingevuld en bij het bespreken kwamen veel zaken naar voren. Ze werden echter niet goed ingezet (gespeeld) tijdens de ideeën-ronde. Het is belangrijk dat de sessieleider expliciet de andere deelnemers de opdracht geeft om de SWOT-kaarten in te zetten als reactie op een idee. Dit moet duidelijk in de handleiding staan.

Bijlage 7 – Handleiding Voorzieningen-Wijs

Deze bijlage bevat een gedetailleerde beschrijving van de voorbereiding en toepassing van deze serious game voor vraagstukken over voorzieningen. Tevens wordt beschreven voor welk soort casussen dit instrument kan worden ingezet, en welke kwaliteiten de deelnemers en de sessieleider moeten hebben. Deze handleiding is de leidraad voor de sessieleider, maar kan ook worden gebruikt als naslagwerk.

Aanleiding

Door demografische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen neemt het draagvlak voor lokale voorzieningen af. Denk aan de dorpschool, de supermarkt of de sporthal. Decentrale overheden en maatschappelijke organisaties staan regelmatig voor keuzes over het in stand houden, centreren, fuseren, verplaatsen, spreiden of combineren van verschillende voorzieningen en willen daarbij graag ook de lokale bevolking betrekken. Door alle verschillende belangen die er spelen is dit vaak een flinke uitdaging. De Voorzieningen-Wijs ondersteunt hierbij.

Het instrument: de Voorzieningen-Wijs

De Voorzieningen-Wijs is een instrument dat samenwerking en discussie ondersteunt tussen verschillende partijen als er vraagstukken zijn over voorzieningen. Het wordt ingezet om draagvlak en indien mogelijk consensus te bereiken door samen opties en afwegingen te verkennen via het bespreken van verschillende scenario's.

De Voorzieningen-Wijs is een inhoudelijk weeginstrument. Het doel is om inzicht te krijgen in verschillende belangen en ontwikkelrichtingen

De Voorzieningen-Wijs is vormgegeven als een analoge serious game, waarbij met behulp van spelelementen en een route op het spelbord verschillende scenario's kunnen worden verkend. De stakeholders die te maken hebben met de casus worden uitgenodigd om samen na te denken over de toekomst, onder begeleiding van een onafhankelijke sessieleider. In een sessie gaan ca 8-10 deelnemers in dialoog over een bepaald vraagstuk met betrekking tot voorzieningen. De deelnemers kunnen een combinatie van ambtenaren, bewoners, verenigingen, maatschappelijke organisaties en/of private partijen zijn. De Voorzieningen-Wijs is niet een 'spel' waarin winnaars en verliezers zijn, maar meer een methode die een goede discussie en samenwerking stimuleert. Inzicht is winst! Door het speelse aspect is het bovendien makkelijker te praten over gevoelige onderwerpen. De 'spelregels' en een goede sessieleider zijn hierbij van belang. Ze leiden het proces en het gesprek in goede banen.

Wanneer zet je de Voorzieningen-Wijs in?

Het instrument kan worden ingezet bij verschillende onderwerpen, situaties en problematiek rondom voorzieningen, zowel lokaal als regionaal. Denk aan casussen die gaan over een mogelijke sluiting, fusie, verplaatsing, spreading of combinatie van voorzieningen. Ook bij het verdelen van budgetten voor voorzieningen kan de Voorzieningen-Wijs ingezet worden. Dit instrument is niet ontworpen voor

vraagstukken over wonen of vervoer. Het instrument kan in verschillende fasen ingezet worden: in een brainstormfase, in een fase waarin naar scenario's toegewerkt wordt, maar ook om een businesscase uit te werken.

Voor elke casus waar men dit instrument voor wil inzetten, is het belangrijk om te inventariseren wat het 'vraagstuk' is: wat is de problematiek binnen dit onderwerp? Wie heeft er mee te maken? En wat wil men in een sessie bereiken? Meestal valt een vraagstuk binnen een bepaald thema, maar er kan ook een brede sessie worden georganiseerd over verschillende thema's heen. De thema's die gebruikt zijn voor de ontwikkeling van dit instrument zijn:

Thema	Omschrijving
Onderwijs	Hierin nemen we ook kinderopvang mee maar de focus ligt op basisonderwijs.
Sport	Voorzieningen voor binnen- en buitensport.
Sociaal-culturele voorzieningen	Niet alleen dorpshuizen of MFC's maar ook verenigingen en overige sociale of culturele ontmoetingsplekken zoals de kerk of een café.
Basisvoorzieningen voor zorg en welzijn	Hier vallen alle voorzieningen onder die nodig zijn voor basisbehoeften zoals de huisarts, fysiotherapeut, maar ook de supermarkt en eventueel pinautomaat. Afhankelijk van wat men verstaat onder 'basisbehoefte'.

Vorbereiding

Om de Voorzieningen-Wijs op een goede manier uit te voeren, is een gedegen voorbereiding onontbeerlijk. De onderdelen die tijdens de voorbereiding aan bod komen zijn:

- Aanleiding en context in beeld brengen. Wat is het thema en wat speelt er voor problematiek? De feiten en cijfers (zoals aantal inwoners, demografische ontwikkelingen, prognoses etc.) worden in kaart gebracht.
- Bepalen wat het doel is van de sessie. Welke route op het spelbord gaan we afleggen om daar te komen? Maak een draaiboek waarin staat hoe lang elk onderdeel aan bod komt en wat belangrijke vragen zijn om te stellen aan de deelnemers.
- Bepalen welke deelnemers relevant zijn om te betrekken bij de sessie. Deelnemers uitnodigen en helder aangeven wat er van hen verwacht wordt. Eventueel voorbereidend huiswerk meegeven aan de deelnemers.
- Regelen van een goede locatie voor de sessie. Een goede locatie is een locatie in de omgeving waar de casus speelt. De locatie moet gelegenheid bieden om met 10 mensen rond een tafel te zitten/staan(?).
- Klaarmaken van alle benodigdheden.

Benodigdheden

Wat	Omschrijving
Een (topografische) kaart van de casus op A1	Vergeet de schaal niet aan te geven op de kaart. Geef op de kaart de locaties van voorzieningen aan die in deze casus aan bod zullen komen. Geef aantallen aan (bijvoorbeeld aantal leden/leerlingen/aantal m2). Naar wens kan de casus worden aangevuld met foto's. Geef overige interessante achtergrondinformatie aan (zoals denominatie school, staat van het gebouw).
De speldoos	<ul style="list-style-type: none"> • Het spelbord - Het bord bestaat uit 6 onderleggers op A3-formaat. Deze leg je om de (topografische) kaart van de casus heen. Dit geeft de route langs de verschillende discussie-onderdelen aan. • SWOT-kaarten - Er zijn lege SWOT-kaarten waar deelnemers op kunnen schrijven en er zijn een aantal exemplaren die zijn ingevuld. Eventuele lege exemplaren aanvullen. • Pionnen. • Ideeën-kaarten –waar deelnemers hun ideeën op kunnen schrijven. • Fiches - De fiches kunnen staan voor het aantal leerlingen, leden, inkomsten, hoogte van subsidie per vereniging, of aantal beschikbare vierkante meters van locaties. Dit is afhankelijk van de casus. • Huisjes - Deze kunnen staan voor locaties.
Overig	Pennen, Stiften, Post-its en als er een stemronde met publiek plaatsvindt, zijn flip-overs en stem-stickers nodig.

Deelnemers

Er kunnen zes tot tien personen deelnemen aan een sessie. Dit is een optimaal aantal deelnemers om een inhoudelijke discussie te voeren. Het is mogelijk om meer deelnemers te betrekken door tegelijkertijd met meerdere tafels aan de slag te gaan en na afloop de resultaten uit te wisselen en te evalueren. Als een rol voor een grotere groep (publiek) wenselijk is, dan wordt dat georganiseerd door middel van een stemronde. Het publiek komt dat even binnen om te stemmen en gaat daarna weer weg. Het is ook mogelijk om deze stemming digitaal via sociale media te organiseren.

- Om verschillende perspectieven over een casus op tafel te krijgen, is het belangrijk om (representanten van) de verschillende soorten betrokken stakeholders uit te nodigen. De deelnemers kunnen een combinatie zijn van ambtenaren, bewoners, verenigingen, maatschappelijke organisaties en/of private partijen die met de casus te maken hebben. Over het algemeen is er altijd een vertegenwoordiger van de gemeente aanwezig, als ook de inwoners/gebruikers zelf. Zorg ervoor dat er per partij 1 vertegenwoordiger aanwezig is, om oververtegenwoordiging te voorkomen.
- Zorg voor spreiding van leeftijd en geslacht in de groep deelnemers, tenzij de doelgroep van de casus specifiek is.
- Deelnemers moeten in staat en bereid zijn om mee te denken en te discussiëren. Het heeft geen zin om een stakeholder uit te nodigen die het tempo niet kan bijbenen, niet duidelijk spreekt of niet constructief wil meedenken.

Duur

De duur van een sessie is drie uur. Dit is de meest optimale tijd om de spanningsboog bij de deelnemers te behouden, maar om ook de benodigde inhoudelijke onderdelen af te ronden. Halverwege de sessie vindt een pauze plaats.

Begeleiding van de sessie

Er is altijd een onafhankelijke sessieleider (moderator) nodig die de sessie begeleidt. Dit is van belang om de kwaliteit van het instrument te borgen. De sessieleider zorgt ervoor dat alle deelnemers bij de sessie worden betrokken en dat eventuele gevoeligheden op de juiste manier binnen de sessie worden besproken. Ook zorgt de sessie leider ervoor dat het instrument op de juiste manier wordt ingezet en dat de deelnemers zich niet op de vorm maar op de inhoud kunnen focussen. Om goed aan te sluiten op de voertaal van de betrokkenen is het een pré als de sessieleider de Friese taal vaardig is. Een aantal tips voor de sessieleider:

- Blijf onafhankelijk. Stel je niet te leidend op in de discussie.
- Geef iedereen de ruimte om te spreken. Stel aan sommige mensen gerichte vragen, houd anderen juist in toom.
- Stimuleer dat mensen op elkaar reageren. Vraag aan anderen wat ze van een bepaald idee vinden.
- Vraag door op achterliggende vragen en behoeften. Soms zit de 'pijn' ergens anders, bijvoorbeeld in het ontbreken van een ontmoetingsplek in plaats van sluiting van een sporthal.
- Vat samen wat er uit de groep komt. Ondersteun bijvoorbeeld in het verwerken van input tot scenario's en actiepunten.
- Houd de tijd goed in de gaten en houd de snelheid in de sessie. Zorg ervoor dat je bij de verschillende onderdelen van het instrument aangeeft hoeveel tijd ervoor is.
- Schrijf met het voorstelrondje van links naar rechts de (voor)namen van de deelnemers op, zodat je deelnemers altijd bij naam kunt aanspreken.
- Wees flexibel. Speel in op de groep. Soms is het ineens nodig een andere route te kiezen of meer of minder tijd ergens aan te besteden. Soms komt er veel uit de groep zelf, soms moet je er meer aan trekken. Soms kun je de deelnemers aan het werk zetten om samen scenario's en actiepunten op te stellen, soms moet je dit voor ze doen.

Ook is er een notulist nodig voor de verslaglegging, zodat de uitkomsten en de actiepunten zwart op wit staan. Een aantal tips voor de notulist:

- Houd een lijst met de namen en achtergronden/functies van de deelnemers bij de hand.
- Notuleer het verloop van de sessie en de uitkomsten van de sessie uitvoerig. Noteer welke ideeën op tafel komen, van welke deelnemer ze komen en of ze gedragen worden door de groep of niet.
- Maak ook opmerkingen over sfeer, de dynamiek in de groep en (gebrek aan) reacties op elkaar.
- Maak na afloop goede foto's van het spelbord. Gebruik de foto's als ondersteuning bij het verslag.
- Verstuur binnen twee weken het verslag naar de deelnemers.

Routes

Er zijn verschillende routes die binnen de Voorzieningen-Wijs kunnen worden afgelegd. Afhankelijk van de route, wordt er meer of minder tijd besteed aan een bepaald onderdeel. De sessieleider bepaalt de route tijdens de voorbereiding aan de hand van het doel van de sessie (wat wil je bereiken) en de fase waarin de casus zich bevindt. In een open discussie of brainstorm wordt een andere route gevolgd dan bij een meer specifieke casus. Er kunnen binnen het thema van de sessie (bijvoorbeeld sportvoorzieningen of onderwijs) via een discussie sub-thema's worden gedefinieerd waar aandacht aan moet worden besteed (bijvoorbeeld mobiliteit van ouderen, verbetering van de openbare ruimte, eenzaamheid, verbindingen openbaar vervoer, bezettingsgraad van verschillende sociale voorzieningen, etc.). Er kunnen ook toekomstscenario's worden bedacht. De scenario's zijn richtingen voor ontwikkeling die elkaar uitsluiten, terwijl de thema's aanvullend kunnen zijn op elkaar.

Een aantal voorbeelden van routes:

Route	Omschrijving
Brainstormroute	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer: beginfase, ideevorming• Hoe: breed ophalen: veel aandacht/tijd voor SWOT-analyse• Doel: bedenk thema's• Het is mogelijk om dit uit te voeren als rollenspel, waarbij men vanuit een (fictieve) rol meedenkt en discussieert over een (fictieve) casus.
Scenarioroute	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer: uitwerking van meer specifieke casus• Hoe: pitch ideeën op een ideeën-kaart of verdeel fiches die staan voor aantal leerlingen/leden/vierkante meters• Doel: scenario's verkennen• In deze route is er altijd een stemronde waarin de spelers kiezen tussen de verschillende scenario's• Het is mogelijk om dit uit te voeren als rollenspel, waarbij men vanuit een (fictieve) rol meedenkt en discussieert over een (fictieve) casus.
Businesscase route	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer: als de scenario's van tevoren al bekend zijn• Hoe: Besteed weinig (tot geen) tijd aan de SWOT-analyse en focus op het uitwerken van 1 of 2 scenario's. Bijvoorbeeld door een lijst van criteria of financiële kosten-baten uit te werken• Doel: scenario's verder uitdiepen en tot een keuze komen. Een kosten-batenanalyse uitwerken.

**Een rollenspel kan worden ingezet bij casussen met gevoelige problematiek, waarbij men eerst inzicht wil creëren in elkaars standpunten. Het kan ook worden ingezet om beleidsmakers kennis te laten nemen met het instrument.*

Het kan zo zijn dat tijdens het verloop van de sessie blijkt dat de route moet worden aangepast. Bijvoorbeeld als er eigenlijk al duidelijke scenario's zijn, maar men besluit deze meer uit te diepen. De sessieleider moet dus flexibel zijn.

Het kan voorkomen dat er na afloop van een sessie wordt besloten dat er nog een vervolgsessie nodig is. Dit gebeurt bijvoorbeeld als de brainstormroute is gevolgd en er behoefte is om zaken verder uit te werken via een scenarioroute of businesscase route.

Onderdelen

Welke route ook wordt gevolgd, er zijn altijd 5 onderdelen die aan bod komen:

1. Introductie
2. SWOT-analyse
3. Discussie
4. Thema's en scenario's
5. Actielijst

Hoe lang je doet over een onderdeel hangt af van de route en het doel van de sessie. De sessieleider bepaalt van tevoren de route en maakt een draaiboek waarin hij/zij aangeeft hoe lang een onderdeel (ongeveer) duurt. Het kan echter zijn dat tijdens een sessie blijkt dat het ene onderdeel toch iets meer tijd nodig heeft en het andere juist vlot verloopt, daarin moet de sessieleider flexibel blijven.

Onderdeel	Omschrijving
1 Introductie [ca 10 min]	<p>Tijdens de introductie schetst de sessieleider de context, het thema, de aanleiding en het doel van de sessie. Bovendien wordt achtergrondinformatie gegeven over onder andere locatie (plaats van de casus, het aantal inwoners en demografische trends, andere noodzakelijke achtergrondinformatie/normen/feiten en cijfers).</p> <p>Daarna wordt gestart met een voorstelrondje van alle deelnemers. In principe zijn alle deelnemers échte stakeholders met eigen uitgangspunten, maar vanaf dit punt kan de sessieleider er ook voor kiezen om een rollenspel te doen. In dat geval starten de deelnemers bij het voorstelrondje meteen al met het voorlezen van de rol. De spelleider heeft de rollen van tevoren bedacht en geprint.</p>
2 SWOT-analyse [20 min-1h]	<p>SWOT staat voor Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats. Een SWOT-analyse is een beproefde methode om situaties te analyseren. Vooraf ingevulde (algemene) SWOT-kaarten worden uitgedeeld als voorbeeld. De deelnemers krijgen de opdracht om sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen voor het thema van deze casus op te schrijven op de lege SWOT-kaarten. Naast de SWOT-kaarten kan er ook een ontwikkelkaart worden ingevuld, maar dat hoeft niet. Een ontwikkelkaart is bedoeld voor een ontwikkeling die niet positief of negatief is.</p> <p>Een positief begin is het halve werk! Om de toon van de discussie te zetten en om de neuzen dezelfde kant uit te krijgen is het verstandig om eerst te kijken of de deelnemers het eens kunnen worden over bepaalde positieve aspecten binnen de casus. Daarom is de eerste vraag aan de deelnemers altijd iets positiefs, bijvoorbeeld: Wat is je favoriete plek in [deze casus]? Geef deze plek aan op de kaart. Of: wat is er goed/mooi/leuk aan [deze casus]? Schrijf deze op een SWOT-</p>

	<p>kaart.</p> <p>Door het te hebben over sterke punten, zwakke punten, kansen en bedreigingen komen ideeën voor verbetering vaak al automatisch aan de orde. De sessieleider wijst erop dat deze ideeën in de volgende ronde uitgediept worden en dat de SWOT-kaarten in de volgende ronde ook worden gebruikt.</p>
<p>3 Discussie</p> <p>[15 min-45 min]</p>	<p>De sessieleider introduceert dit onderdeel met een uitleg. Wat is de bedoeling en hoe kunnen de kaarten worden gebruikt?</p> <p>Er zijn binnen dit onderdeel twee mogelijkheden:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ideeën pitchen Voor de brainstormroute of de scenarioroute kan het nuttig zijn om deelnemers ideeën te laten pitchen. De sessieleider deelt per deelnemer 1 tot 3 lege ideeënkaarten uit, met de opdracht om 'out-of-the-box' na te denken en ideeën voor verbetering te noteren. Daarna mag men de ideeën pitchen. Om een discussie op gang te brengen vraagt de sessieleider vervolgens aan de andere deelnemers om hierop reageren door SWOT-kaarten of Het-kan-wel-kaarten te spelen. De 'het-kan-wel' kaart kan worden ingezet als de discussie negatief begint te worden, of om een manier voor te stellen waardoor een idee misschien wel kan worden uitgevoerd. De kaarten kunnen ook over elkaar heen worden gespeeld. De sessieleider kan alle kaarten ook zelf spelen. 2. Fiches/huisjes verdelen In sommige gevallen kan het nuttig zijn om meer specifiek na te denken over aantallen d.m.v. het gebruik van fiches en/of huisjes. Binnen het thema onderwijs kan men bijvoorbeeld voor elke school de leerlingenaantallen in de vorm van fiches op de kaart leggen. Bij het thema sport kunnen de fiches staan voor ledenaantallen en voor sociaal-culturele voorzieningen bijvoorbeeld voor de hoogte van subsidie per vereniging. De huisjes kunnen staan voor de verschillende locaties en worden ook op de kaart gezet. De sessieleider vraagt aan de deelnemers om beurtelings de fiches en/of huisjes naar eigen inzicht te verdelen. Op deze manier wordt een voorstel gedaan voor een toekomstscenario. De sessieleider benadrukt hierbij dat men niet te voorzichtig moet zijn, want het is slechts een idee, en de volgende deelnemer mag alles weer veranderen. De sessieleider vraagt vervolgens aan de andere deelnemers om hierop reageren door SWOT-kaarten te spelen. De sessieleider kan deze kaarten ook zelf spelen.
<p>4 Thema's en scenario's</p> <p>[ca 30 min]</p>	<p>In dit onderdeel geeft de sessieleider een opdracht om via een discussie de ideeën en mogelijkheden die in de vorige ronde aan bod zijn gekomen verder uit te werken tot thema's en/of scenario's. Als de deelnemers hier niet toe in staat zijn vat de sessieleider de discussie zelf samen in thema's en scenario's. De scenario's zijn</p>

	<p>richtingen voor ontwikkeling die elkaar uitsluiten, terwijl de thema's aanvullend kunnen zijn op elkaar. Bij de brainstormroute kan het zo zijn dat er alleen thema's worden geformuleerd en geen scenario's. Bij de businesscase route zijn er alleen scenario's.</p> <p>Een voorbeeld van een thema is 'mobiliteit', 'huisvesting' of 'subsidievormen'. Er kunnen verschillende ideeën uit de vorige ronde binnen één thema vallen. Binnen de thema's kunnen er weer verschillende scenario's worden geformuleerd. Binnen het thema 'huisvesting' kan bijvoorbeeld een nieuwbouw-scenario, renovatie-scenario, uitbreiding-scenario en een scenario voor uitruil van locaties zijn.</p> <p>OPTIE: Criteria of kosten-baten</p> <p>Het is ook mogelijk om bij dit onderdeel meer specifiek te worden, bijvoorbeeld door een lijst met criteria voor toekenning van budget op te stellen, of door een business-case uit te werken met een kosten-baten analyse. Dit kost wel extra tijd.</p>
5 Actielijst [ca 15 min]	<p>Het is belangrijk dat er aan het einde van de sessie wordt nagedacht over het vervolg. De sessieleider kan de deelnemers de opdracht geven om (bijvoorbeeld in duo's) te komen met actiepunten, of kan deze zelf samenvatten n.a.v. de discussie. Het is hierbij belangrijk om onderscheid te maken tussen acties voor de korte termijn en lange termijn. Daarnaast is het belangrijk om de acties aan personen toe te wijzen om verantwoordelijkheid te creëren. Een vervolgactie kan ook zijn dat de Voorzieningen-Wijs nog een keer moet worden uitgevoerd, bijvoorbeeld met meer specifieke informatie of andere deelnemers.</p>

Bijlage 8 – Spelbord Voorzieningen-Wijs

